

Meri Kunčić

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

O MATERIJALNOJ I RELIGIOZNOJ ANGAŽIRANOSTI STANOVNIKA SREDNJOVJEKOVNIH ISTOČNOJADRANSKIH URBANIH SREDINA. PRIMJER OPORUČNIH DARIVANJA KASNOSREDNJOVJEKOVNIH POREČKIH STANOVNIKA S CILJEM OBNOVE KOMUNALNOG HOSPITALA SV. BLAŽA

U radu se razmatraju oporučna darivanja porečkih stanovnika u vezi s obnovom i poboljšanjem materijalnog i financijskog stanja porečkog hospitala sv. Blaža, jedine ubožnice koja je u porečkoj komuni djelovala sredinom i u drugoj polovini 15. stoljeća. Autorica razmatra odluku komunalnog Vijeća iz 1447. godine kao početnu točku u poticanju oporučitelja glede ostavljanja oporučnih legata spomenutoj ubožnici. U radu se koriste podaci iz neobjelodanih oporuka i objavljenih registara porečkog bilježnika Antuna de Teodorisa te se razmatra spolna struktura, društveni položaj i podrijetlo oporučitelja/darivatelja, kao i vrste legata koje je hospital dobivao kao posljedicu odluke komunalnog Vijeća iz 1447. godine. Na temelju analize nešto više od 60 isprava zaključuje se da su darivanja znatno pridonijela poboljšanju materijalnog i financijskog stanja ove ubožnice.

Ključne riječi: porečka komuna, društvena i religiozna povijest, hospital sv. Blaža, oporuke, kasni srednji vijek

S obzirom na to da problematika vezana uz srednjovjekovne hospitale, odnosno ubožnice u Istri, pa tako i u Poreču, u dosadašnjoj znanstvenoj literaturi nije obrađena u mjeri u kojoj to dopušta sačuvanost neobjelodanjenog arhivskoga gradiva, u ovom će se radu razmotriti jedan, do sada neistražen, aspekt povijesti tih socijalnih i milosrdnih ustanova u kasnosrednjovjekovnom Poreču.¹ Iz danas dostupne literature, u kojoj se razmatrala ova problematika, poznato je tek nekoliko ključnih podataka iz povijesti porečkih hospitala u srednjem vijeku. Najraniji podaci o ubožnicama na prostoru porečke komune vezuju se uz djelatnost benediktinskoga reda, koji je u srednjovjekovnoj Istri, pa tako i na području Porečke biskupije, imao više samostana.² Ipak, čini se da se osnivanje hospitala u Poreču može vezati uz samo jedan benediktinski samostan, onaj koji

¹ Ponajbolji pregled povijesti hospitala u srednjovjekovnoj Istri rad je Marije Mogoerović Crljenko, „Hospitali u Istri u srednjem i ranom novom vijeku“, *Povijesni prilozi*, 23, 2002, 105-116. Rad se temelji uglavnom na odličnoj analizi dosad objelodanjene literature o ovom problemu, dok su izvori, osobito oni neobjelodanjeni, slabo istraženi. Budući da se ovdje razmatra historiografski problem, a to su hospitali na području Poreča, u ovome razmatranju koristi se velik broj dosad nepoznatog arhivskoga gradiva koje baca novo svjetlo na kasnosrednjovjekovni hospital sv. Blaža na području porečke komune, točnije, unutar grada Poreča u 15. stoljeću.

² Mogoerović Crljenko, „Hospitali u Istri“, 108-109.

se nalazio uz crkvu sv. Ivana na Livadi.³ Taj je samostan 1240. predan templarima, koji su se istovremeno porečkom biskupu obvezali održavati postojeći hospital, a koji se u izvorima nazivao hospital sv. Ivana preko mora (*Hospitale di S. Giovanni oltre il mare*).⁴ Kao što ističe M. Mogorović Crljenko, povijest toga hospotala malo je istražena te nije poznato koliko je dugo djelovao.⁵

Literatura i izvori, međutim, spominju u Poreču još jednu ubožnicu, onu s titulom sv. Blaža, koja je izgrađena nekoliko desetljeća kasnije, i to unutar gradskih zidina nedaleko od crkvice, također posvećene sv. Blažu.⁶ Prilike u tom hospitalu tijekom srednjega vijeka, kao što je njegov administrativni ustroj, broj kreveta, odnosno osoba koje je mogao primiti, kao i problematika vezana uz osoblje koje je opsluživalo bolesne i stare smještene u njemu također su slabo istraženi. U ovom radu nastojat će se na temelju podataka iz dosadašnje historiografske literature, objavljenih i neobjavljenih vrela komunalnih spisa, bilježničkih privatno-pravnih isprava koje je zapisao porečki notar Antun de Teodoris⁷ te neobjelodanih oporuka i kodicila⁸ nastojati rekonstruirati neke dosad nepoznate aspekte iz povijesti ubožnice sv. Blaža. Naravno, u skromnoj historiografskoj literaturi o hospitalima, odnosno ubožnicama na području današnje hrvatske Istre nalazimo nekoliko vrijednih podataka preuzetih iz vrela koji su vezani uz djelovanje te ustanove.

Pri tome su osobito važni oni izvori koji ukazuju na povijesne okolnosti koje su dovele do vrlo intenzivnog nastojanja komunalnih vlasti i stanovnikâ porečke komune iz svih društvenih staleža da poboljšaju stanje hospotala sv. Blaža. Važni su i podaci koje nalazimo u registrima Antuna de Teodorisa, a koji govore o smještaju te ubožnice, njezinim posjedima, poboljšanju njezina djelovanja, pitanju administrativnog uređenja, obnovi zastarjelog i zapuštenog interijera, boljoj organizaciji u nabavi hrane, pića, odjeće, posteljine i drugih potrepština.

1.

Na početku analize gore spomenutog važnog trenutka iz povijesti porečke ubožnice sv. Blaža iznijet ćemo nekoliko riječi o povijesti crkvice sv. Blaža koja je nešto starije zdanje od samoga hospotala posvećenog istoimenom svecu, biskupu i liječniku. Upaljene svijeće

³ Isto, 108.

⁴ Bernardo Schiavuzzi, „Le istituzioni sanitarie nei tempi passati“, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, VIII/9, 1892, 315-407, podaci o hospitalu sv. Ivana preko mora na 384.

⁵ Mogorović Crljenko, „Hospitali u Istri“, 110-111. Podosta podataka iz literature i izvora koji donekle rasvijetljaju povijest toga hospotala donosi Francesco Babudri, „Le antiche chiese di Parenzo“, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, XXIX/30, 1913, 138-152; Ujedno v. Antonio Madonizza, „Di alcune pie fondazioni nell'Istria“, *Porta Orientale*, 2, 1858, 203-204 (stranice se odnose na hospital u Poreču).

⁶ Schiavuzzi, „Le istituzioni sanitarie“, 83-89.

⁷ Zoran Ladić (prir.), *Spisi istarskih bilježnika II, Spisi porečkih bilježnika sv. 1, Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibus (1433.-1434.) i Antuna de Teodoris (1435.-1449.)*.

⁸ Radi se o 61 oporuci i kodicilu koji su neobjelodani, na ustupanju kojih zahvaljujem Zoranu Ladiću iz Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu, a pokrivaju razdoblje od 1464. do 1487. godine. Državni arhiv u Pazinu (DAPA), Istarski bilježnici, HR-DAPA 8 (dalje: Antun de Teodoris, oporuke).

u njegovim rukama, s kojima se često prikazivao u renesansnom slikarstvu i kiparstvu, bile su hagiografsko-ikonografski simbol, koji je ukazivao na njegovu posljednju želju da liječi bolesnike, a vrlo je popularan bio i kao zaštitnik od bolesti grla.⁹ Porečka crkva s titularom ovog sveca, sudeći prema tipologiji, vjerojatno je bila podignuta već u 12. stoljeću. Oblikom je bila jednobrodna i duguljasta bazilika s polukružnom i ugrađenom apsidom, jedina poznata crkva toga tipa u Poreču.¹⁰ U izvorima spominje se već 1270.,¹¹ a za crkveno-liturgijske je potrebe služila sve do 1850. godine.¹² Nalazila se u srednjovjekovnoj gradskoj četvrti Pusterla, u bloku kuća danas omeđenih ulicama *Decumanus* na sjeveru, Eleuterijevom ulicom na istoku, Eufrazijevom ulicom na jugu i nepravilnom Ulicom Matije Vlačića na istoku; crkva je stajala na jugozapadnom uglu toga bloka.¹³ Promijenila je titulara vjerojatno u 16. stoljeću, kada se u jednom kupoprodajnom ugovoru spominje kao crkva sv. Mihovila, u čijoj se blizini nalazi komunalni hospital, u gradskoj četvrti Pusterla, pri čemu se očigledno radi o ubožnici sv. Blaža.¹⁴ Početkom 18. stoljeća vjerojatno je bila znatnije obnovljena te je barokizirana njezina vanjšina.¹⁵ Srušena je početkom 20. stoljeća, a malo prije toga nastala je fotografija koja svjedoči o njezinu izgledu.¹⁶ Pojedini autori spominju njezin bogati inventar, koji nije sačuvan.¹⁷

2.

Povijest hospitala koji se nalazio uz crkvu sv. Blaža može se pratiti od 13. stoljeća. Prvi se put, ali još uvijek ne pod titularom sv. Blaža, u porečkim vrelima spominje 1270. u odredbi kaptolskog zemljišnika, u kojoj se navodi da kaptol daje crkvicu sv.

⁹ Sv. Blaž ili sv. Vlaho, biskup i ranokršćanski mučenik, rodio se u Sebasti u današnjoj središnjoj Turskoj, vjerojatno u drugoj polovini 3. stoljeća, a ubijen je tijekom pogroma kršćana 317. godine, također u Sebasti. Štuje se i u Katoličkoj i u Pravoslavnoj crkvi. Prihvaćen je kao jedan od četrnaest svetih pomoćnika u nevolji. U ikonografskim programima slikarstva i kiparstva srednjeg vijeka i renesanse prikazuje se, primjerice, kao biskup s knjigom i kao svetac s djetetom (vezano uz hagiografski motiv izlječenja djetetove grlobolje), u pratnji vuka ili svinje (također motiv iz pasije sv. Blaža), s rogom, s prikazom grada koji nosi u ruci kao svoj patron, kao što je slučaj u Dubrovniku i još nekim drugim ikonografskim motivima povezanim s njegovom pasijom ili općom svetačkom tradicijom. Najčešće se predstavljaju glavne scene iz njegova života i pasije – prikazi bijega pred Dioklecijanovim progonima kršćana, pri čemu se često prikazuje kao izbjeglica u šumi, kako blagoslivlja i iscjeljuje bolesne životinje te uspješno liječi dijete od riblje kosti koja je zapela u grlu – kao i drugi toposi vezani uz njegov životopis i mučeništvo. Anđelko Badurina (ur.), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1979, 161; Wolfgang Braunfels (ur.), *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 5, Rom – Freiburg – Basel – Wien 1973, 415-418.

¹⁰ Na području Porečke biskupije postojalo je, pak, više crkva toga tipa koje se datiraju u 12. stoljeće. Više o tome v. u: Ante Šonje, *Crkvena arhitektura zapadne Istre. Područje Porečke biskupije od IV. do XVI. stoljeća*, Zagreb – Pazin 1982, 160.

¹¹ Babudri, „Le antiche chiese“, 83.

¹² Isto, 88.

¹³ Riječ je o bloku koji M. Prelog u svojoj knjizi o Poreču označuje kao blok br. VIII. Milan Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, Zagreb 2007, 299.

¹⁴ Babudri, „Le antiche chiese“, 86.

¹⁵ Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, 147.

¹⁶ Snimio ju je inženjer Vittorio Privileggi. A. Šonje, *Crkvena arhitektura*, 160 (Tab. LXXVII).

¹⁷ Spominje se kamena plastika i oslikani poliptisi (Vivarinijev poliptih?). V. Babudri, „Le antiche chiese“, 87-89; Šonje, *Crkvena arhitektura*, 160.

Blaža u zakup hospitalu, čiji je prior obvezan svake godine na blagdane sv. Maura i sv. Blaža kaptolu dati jednog ovna, dvadeset komada kruha i jedan kongij dobroga vina.¹⁸ Na ponoćki sv. Blaža, tj. u popodnevним satima blagdana Gospe Kandelore, odnosno Svijećnice, kada su se održavale večernje svečanosti, prior je bio dužan dati svakom kanoniku porečkog kaptola po jednu pogaču, sir i i kvalitetno vino.¹⁹ Porečka ubožnica titulirana imenom sv. Blaža prvi se put spominje u jednoj ispravi iz 1297. godine, u kojoj se navodi i njezin prior Rajnerije kao svjedok (*Dominus Pater Rainerius prior hospitalis s. Blasii de Parentio*).²⁰ U dosad slabo istraženom i neobjavljenom arhivskom gradivu iz 14. stoljeća, vezanom uz porečku komunu, ubožnica sv. Blaža se ne spominje. No, tek će detaljnije razmatranje porečkih vrela iz toga vremena, koja su dosad ili neobjavljena ili nepoznata istraživačima, pokazati može li se i u kojoj mjeri rekonstruirati povijest hospitala sv. Blaža na samom početku kasnog srednjeg vijeka. Kao što pokazuju sačuvani bilježnički spisi iz gotovo cijelog 15. stoljeća, taj se porečki hospital relativno često spominje koncem srednjeg vijeka, iako se njegov titular nadalje ne navodi, već se naziva samo *hospitale Parentii*.²¹ Ali može se pretpostaviti da je u to vrijeme u Poreču, odnosno unutar gradskih zidina, djelovao samo jedan hospital, upravo onaj sv. Blaža koji se nalazio u neposrednoj blizini istoimene crkve. Nigdje nije sačuvan opis toga zdanja, ali je ova porečka ubožnica arhitektonski vjerojatno nalikovala na druga slična zdanja na istočnoj obali Jadrana. Hospitali toga doba, kao što svjedoče mnogi primjeri u gradovima na istočnoj obali Jadrana, bili su obično manje građevine, izvana slične gradskim kućama, ali s ponešto različitim rasporedom unutrašnjeg prostora kojim je dominirala najveća prostorija, odnosno soba s krevetima za smještaj bolesnika i starijih osoba. Čini se da je obično u takvim prostorijama bilo između deset i petnaest kreveta (u vrelima povremeno nalazimo brojku od 12 kreveta), što je vjerojatno odgovaralo potrebama istočnojadranskih urbanih sredina i veličini njihove populacije. Ponekad se spominju i dvije odvojene velike prostorije, jedna za žene, a druga za muškarce, u kojima su brigu o bolesnima i starima vodili *hospitalarii* i *hospitalarie*. Kao solidarno-karitativne ustanove, u ubožnicama se, s jedne strane, brinulo o temeljnim životnim potrebama siromašnih i bolesnih stanovnika same komune, smještenih u njima, a s druge strane o vjerskim potrebama tih osoba, posebice u vezi s redovitim posjetima ispovjednika. Kako se radilo o relativno manjim građevinama, namijenjenima malom broju korisnika, hospitali nisu imali mjesta za smještaj oltara. Zato su njihovi oltari obično bili smješteni

¹⁸ Babudri, „Le antiche chiese“, 83-84; kongij (lat. *congius*) je mjera za tekućinu, otprilike 1/8 amfore. Jozo Marević, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, 1, Velika Gorica – Zagreb 2000.

¹⁹ Babudri, „Le antiche chiese“, 83-84.

²⁰ Datiranje ove isprave različito je pa pojedini istraživači spominju različite godine njezina sastavljanja. B. Schiavuzzi i F. Babudri datiraju ispravu u gore navedenu godinu. Babudri ujedno u svome tekstu pojašnjava da godinu 1278. donosi Camillo De Franceschi u radu „Il comune polese e la signoria dei Castropola“ (*Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, XVIII/19, 1902, 295), a da P. Kandler u *Codice diplomatico istriano* (dalje: *CDI*) donosi godinu 1224. De Franceschijev podatak preuzima M. Prelog, uz napomenu da je u Kandlerovu *CDI*-ju godina 1224. V. Babudri, „Le antiche chiese“, 84; Schiavuzzi, „Le istituzioni sanitarie“, 384; Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, 147.

²¹ U bilježničkim ispravama Henrika de *Artizanibus* i Antuna de Teodorisa, koje obuhvaćaju razdoblje od 1433. do 1448. godine, porečki se hospital spominje u pet notarskih isprava, koje je zabilježio de Teodoris u razdoblju od svibnja do listopada 1448. godine. Ladić, *Spisi istarskih bilježnika II*, dok. 89, 90, 95, 120, 131.

u obližnjim crkvama s istim titularom ili, pak, u posebnim kapelama u katedrali pa su korisnici hospotala ondje ispunjavali svoje vjerske potrebe.²²

U stoljećima koja su uslijedila nakon srednjega vijeka sačuvano je nešto više izvornih svjedočanstava o djelatnosti porečke ubožnice sv. Blaža, odnosno u to vrijeme već hospotala sv. Mihovila. Po svemu sudeći, hospital je do konca 17. stoljeća vrlo osiromašio pa se tek tijekom sljedećeg stoljeća zamjećuju znakovi njegova oporavka. Tako je, primjerice, sačuvan spomen natporučnika Dupile, koji je na samom početku 18. stoljeća, ne imajući nasljednika, ostavio bogato nasljeđe ovoj ubožnici, ali pod uvjetom da njenim dobrima ne smije upravljati porečki biskup. Poznato je da su od osnutka do kraja 15. stoljeća hospitalom upravljali prior i prokurator, o čemu kazuju neke bilježničke isprave koje je zapisao porečki notar Antun de Teodoris. No, komunalne su vlasti, potaknute odredbom natporučnika Dupile, postavile posebnog upravitelja, čija je zadaća bila pažljivo i odgovorno upravljati dobrima hospotala. Pored toga, biskup se *pro bono pacis*, odnosno u ime uspostave mira, odrekao svoga prava na upravljanje ubožnicom.²³ Poznato je da je hospital djelovao i za porečkoga biskupa Petra de Grassija (1718. – 1731.), koji u svome biskupskom izvješću kazuje kako mu je poznato da u gradu postoji ubožnica pod javnom upravom, ali da je on sâm ne vizitira, što jasno upućuje na činjenicu da su se biskupi pridržavali postignutog dogovora. Povjesničar I. Grah, koji o toj vizitaciji govori u radu *Izveštaji porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588. – 1775.)*, izražava čuđenje de Grassijevim nepoznavanjem prilika u porečkoj ubožnici jer je, kako tvrdi, prema odredbama *Istarskih konstitucija* iz 1580., morao pohoditi bolesnike „u svim gradskim bolnicama i osobno ih hrabriti“.²⁴ No, s obzirom na spomenuti dogovor između komunalnih vlasti i porečkog biskupa koji je postignut početkom 18. stoljeća, razumljivo je da su *Istarske konstitucije* glede hospotala izgubile na pravnoj snazi jer ih je zakonodavno nadjačao spomenuti novi ugovor. Svakako su u Poreču toga doba, kako zaključuje Grah, zdravstvene prilike bile osobito teške, kao, uostalom, i diljem Istre²⁵ jer je isti biskup u grad doveo četvoricu sve-

²² S ovog vjerskog aspekta, hospitali nisu bili jedinstven slučaj. Naime, i srednjovjekovne europske i hrvatske rekluze (žene isposnice koje su nerijetko cijeli odrasli život provele zaključane u malim kolibicama veličine do 8 m² unutar gradskih zidina), zbog skućenog životnog prostora, imale su nerijetko prozor okrenut prema oltaru crkve, pored koje je bio smješten njihov rekluzorij. Euharistiju su primale od svećenika koji je koncelebrirao misu u takvom prozoru.

²³ Schiavuzzi, „Le istituzioni sanitarie“, 384-385.

²⁴ Ivan Grah, „Izveštaji porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588 – 1775)“, *Croatica Christiana Periodica*, 7, 1983, 12, 34.

²⁵ Područje Istre tijekom cijeloga srednjega vijeka, pa i kasnije bilo je izloženo čestim epidemijama različitih bolesti, ali kako izvori rijetko navode simptome bolesti, pouzdanije se može govoriti tek o kužnim epidemijama. Među najranije dokumentiranim epizodama te bolesti na području Poreča spominje se epidemija iz 1361., koja je došla s područja Venecije i Furlanije, a zabilježena je također u Puli i Motovunu. Nova je epidemija zahvatila Istru ponovno već 1371., izazvavši veliku smrtnost i naglo opadanje broja radno sposobnog stanovništva, a zatim je 1376. stradao Koper. U 15. stoljeću kužne su epidemije bile osobito česte – posebice je snažna bila ona iz 1427., koja je desetkovala stanovništvo na potezu od Pule do Savudrije. Dugotrajna i smrtonosna bila je epidemija koja je trajala od 1449. do 1456., pogodivši cijeli Istarski poluotok, posebice Poreč i Motovun. Pritom su lokalne vlasti uvele stroge mjere opreza pa su tako zabranjena putovanja, seljacima je zabranjen ulaz u grad, a imovina pokojnika spaljivala se. Čak su i sami svećenici bili prisiljeni obrađivati zemlju kako bi preživjeli. Smrtnost je tijekom te epidemije bila izuzetno velika pa je tako 1467. samo u tršćanskom gradskom hospitalu od kuge umrlo 105 ljudi. Gubici su bili veliki u Poreču i Rovinju, gdje je stradala petina ukupnog stanovništva. Godine 1475. uslijedila je u Istri nova snažna epidemija, koja se proširila iz Venecije, nekoliko godina kasnije

ćenika Kongregacije sv. Filipa Nerija, kojima je u posjed dao novoizgrađeni dom u kojem su se trebali brinuti za oboljele te propovijedati.²⁶ Sredinom 18. stoljeća porečki biskup Gaspare Negri u svome djelu *Memorie storiche della città e diocesi di Parenzo* razmatra povijest crkve sv. Mihovila koja je u prošlosti bila posvećena ranokršćanskom mučeniku i biskupu sv. Blažu, a prema kojoj je nazvan i susjedni hospital, koji postoji i u Negrijevo vrijeme.²⁷ Negri je u svojoj posljednjoj volji, zapisanoj u travnju 1775., jednim legatom odredio da njegov univerzalni nasljednik don Marko Gozzi, njegov nećak i sin njegove sestre Giulije te kanonik porečke katedralne crkve, „tijekom svoga života, svake godine daje siromasima, koji se budu zatekli onog časa u Hospitalu porečkom, trideset malih lira u vidu kruha, pića, mesa i riže, odnosno deset lira na dan Božića, rođenja našeg Gospodina, deset lira na dan Uskrsa, i deset lira na dan Svetog Jakova Apostola, 25. srpnja...“²⁸ Prilike u ubožnici bile su dodatno uređene u vrijeme posljednjeg mletačkog podestata Poreča – Girolama Badoera, koji je u godini pada Mletačke Republike, 1797., podigao u Poreču novu zgradu hospitala, nad čijim je vratima uklesan latinski natpis s njegovim imenom kao glavnim donatorom izgradnje nove porečke ubožnice. Dok se stariji hospital uz crkvicu sv. Blaža nalazio u gradskoj četvrti Pusterla, odnosno *in quarterio Pusterle* (sjeveroistočna gradska četvrt unutar gradskih zidina), ovaj je novi podignut uz južni gradski zid (Ulica sv. Maura),²⁹ na području srednjovjekovne gradske četvrti Predol, odnosno *in quarterio Petrola* (jugoistočna gradska četvrt unutar zidina). Imovina hospitala, kao i dokumenti o tome koji su se čuvali u javnom arhivu, bila je, na veliku žalost znanstvenika raznih struka, uništena tijekom ratova s Napoleonom godine 1809.³⁰ Nakon toga je vjerojatno bilo i ubrzano gašenje te ustanove.

stradao je ponovno Poreč, u kojem se tada nije moglo pronaći svećenika koji bi dao posljednju pomast. Snaga kužnih pošasti u Istri nije jenjavala niti tijekom 16. i 17. stoljeća pa iz toga razdoblja postoji niz svjedočanstava o posljedicama bolesti. Mnogi zapisi posebice su posvećeni epidemiji koja je trajala od 1629. do 1631., proširivši se iz Carigrada preko Kopra u cijelu Istru; bili su pogođeni mnogi gradovi, a u samom je Kopru tada umrlo gotovo 5.000 ljudi, preživjelo je tek oko 2.000. Smrtnost je bila osobito velika u Novigradu, Umagu, Puli i Poreču zbog istovremene epidemije malarije; u Puli je tada preživjelo tek oko 300, a u Poreču samo 30 ljudi. Više v. u: Ante Škrobonja – Amir Muzur, „Cult of St. Sebastian in Istria“, *Croatian Medical Journal*, 39/1, 1998, 77-81; Podatke o posljedicama kužnih epidemija u 16. i 17. stoljeću također donosi Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, 64, bilj. 58.

²⁶ Isto, 33. Riječ je o katoličkoj kongregaciji koju je u Rimu 1564., u vrijeme Tridentskog koncila i snažne protureformacije, utemeljio sv. Filip Neri (Firenca, 1515. – Rim, 1595.), kanoniziran 1622. Godine 1575. novi je crkveni red odobrio papa Gregur XIII., a 1612. potvrdio papa Pavao V. Članovi kongregacije nazivali su se filipovci i oratorijanci; bili su svjetovni svećenici i braća koja su živjela zajedno u oratorijima (kuće), prema vlastitim pravilima, te nisu polagala javne zavjete. Svrha im je bila pučko propovijedanje, briga za oboljele, siromašne i hodočasnike, dijeljenje sakramenata i poučavanje mladeži. Sâm Filip Neri utemeljio je sredinom 16. stoljeća pobožnost obilaska sedam glavnih rimskih crkava. Održavajući duhovne vježbe za puk, oratorijanci su se uvelike koristili glazbom pa je u okvirima djelovanja te kongregacije oblikovan oratorij, vokalno-instrumentalno djelo skladano za vokalne soliste, zbor i orkestar. Oratorije su za života sv. Filipa Nerija skladali ugledni glazbenici, među kojima i Giovanni Pierluigi da Palestrina. *Opći religijski leksikon* (gl. ur. Adalbert Rebić), Zagreb 2002, 665-666.

²⁷ Gaspare Negri, „Memorie storiche della città e diocesi di Parenzo“, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, II/3, 1886, fasc. 3 i 4, 142-182, osobito 162-166.

²⁸ Branka Antonić, „Oporuka porečkog biskupa Gašpara Negrija (1742.-1778.)“, *Vjesnik istarskog arhiva*, 6-7, 1996-1997, 335-336.

²⁹ Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, 147, bilj. 66.

³⁰ Schiavuzzi, „Le istituzioni sanitarie“, 385.

U vezi s gore spomenutim zanimljiv je i dio tvrdnje A. Šonje koji se odnosi na bogati posjed crkvice sv. Blaža i njegovu povezanost s najstarijom poznatom bolnicom, tj. hospitalom u Poreču.³¹ Tumačenjem izvora ponešto ćemo ipak preispitati tu tvrdnju. Koliko su, naime, ti posjedi, barem kada je riječ o srednjem vijeku, uistinu bili vrijedni i dostatni za koliko-toliko dobro materijalno i financijsko funkcioniranje same ubožnice? Jer, u razmotrenom razdoblju, u drugoj polovini 15. stoljeća, nesumnjivo je tada jedini porečki hospital unutar gradskih zidina bio u prilično lošem stanju. To u prvom redu potvrđuje odredba komunalnog Vijeća iz 1447. Te je, naime, godine komunalno Vijeće zatražilo od komunalnih vijećnika donošenje odredbe kojom će se od stanovnika porečke komune zatražiti da financijski podupru, odnosno poboljšaju uvjete rada porečkoga hospitala.³² Da je odredba porečkog komunalnog Vijeća naišla na snažan odjek među stanovništvom grada i distrikta, potvrđuju brojne sačuvane oporuke stanovnikâ porečke komune iz razdoblja od 1464. do 1487. godine, koje je zabilježio bilježnik Antun de Teodoris. Naime, rečenom je odredbom točno naglašeno da se prilikom sastavljanja posljednje volje treba tražiti od svakog oporučitelja i oporučiteljice odgovor na pitanje o tome žele li ostaviti neki legat komunalnom hospitalu. Analiza 61 posljednje volje porečkih stanovnika, kao što će se vidjeti, ukazat će na vrlo iznijansirane odgovore testatora s time u vezi. Ipak, treba naglasiti da se u deset oporuka i kodicila ovaj upit ne spominje, ali se nigdje ne navodi razlog zbog kojeg bilježnik, izvršitelji ili svjedoci nisu upitali oporučitelje žele li nešto darovati crkvi i/ili hospitalu. Pored toga, i pet objelodanjenih bilježničkih isprava donose zanimljive podatke o odnosu porečkih građana prema djelovanju i administrativnoj strukturi ovog hospitala, kao i o nekim posjedima ove ubožnice u kasnom srednjem vijeku.

3.

Na početku ovog razmatranja treba istaknuti da se spomenuta odredba porečkog komunalnog Vijeća nije odnosila isključivo na obnovu komunalne ubožnice, već i na potporu oporučitelja u obnovi porečke katedralne crkve. U 67 objavljenih i neobjavljenih bilježničkih dokumenata, ponajviše oporuka i nekoliko kodicila te nekoliko privatno-pravnih isprava zapisanih u rasponu od 1448. do 1487. godine, porečki su se stanovnici, na upit bilježnika i izvršitelja oporuka, izjasnili o tome što ostavljaju katedralnoj crkvi, poznatoj pod titularom Eufrazijeve bazilike, odnosno katedrale Uznesenja Marijina, a što ubožnici sv. Blaža. Nažalost, nepostojanje bilježničkih vrela – oporuka i kodicila – iz razdoblja od 1447. do 1464. godine ne dopušta nam cjelovit i kontinuiran uvid u ukupna darivanja oporučnih legata u spomenute svrhe između 1447. i 1487. godine. No, prema sadržaju oporuka koje je zapisao Antun de Teodoris, počevši od 1464. godine, razvidno je da se komunalna administracija aktivno uključila, i to s prilično uspjeha, u promicanje ideje darivanja legata *pro reparatione* katedrale kao crkvenog simbola porečke komune te ideje darivanja oporučnih legata za obnovu i poboljšanje materijalnog statusa komunalnog hospitala. Tako se primjena odredbe komunalnog Vijeća iz 1447. godine, prema kojoj su komunalni vijećnici bili obvezni poduprijeti obnovu hospitala, u narednim desetljećima

³¹ Šonje, *Crkvena arhitektura*, 160.

³² Babudri, „Le antiche chiese“, 84-85.

uspješno propagirala i proširila na sve stanovnike porečke komune. Još je jedan čimbenik zasigurno utjecao na donošenje spomenute odredbe, a to je potres koji je pogodio Poreč 1440. godine. Iako je taj potres znatno oštetio katedralnu crkvu, a stanovnicima je zasigurno bilo preporučeno da pomognu obnovu ranokršćanske Eufrazijane, nema sumnje da je potres oštetio i ubožnicu sv. Blaža. Stoga je sredina 15. stoljeća, što zbog nemara samih komunalnih vlasti, a što zbog prirodnih i zdravstvenih nepogoda, predstavljala početak obnove dviju vrlo važnih vjerskih i zdravstvenih ustanova. Kasnija arheološka i povijesno-umjetnička istraživanja pokazala su da se upravo u ovdje razmotreno vrijeme, u drugoj polovini 15. stoljeća, obnavlja jedan dio kompleksa porečke katedrale, posebice južna strana bazilike, tj. povišeni srednji brod s nizom dekorativnih prozora, koji je u tom obliku sačuvan do danas.³³

4.

U razmatranju koje slijedi, na temelju analize promatranog uzorka oporuka koje je zapisao Antun de Teodoris u razdoblju od 1464. do 1487. godine, sagledat će se nekoliko aspekata darivanja oporučnih legata porečkoj katedralnoj crkvi i hospitalu. Prvo, analizirat će se spolna struktura oporučnih darivatelja, njihov društveni položaj i podrijetlo, zanimanje i bračni status, naravno, u onoj mjeri u kojoj to same oporuke dopuštaju. Drugo, nastojat će se odgovoriti na pitanje učestalosti darivanja legata tim dvjema ustanovama s obzirom na to da pojedini oporučitelji nisu uvijek ostavljali pobožne legate bilo crkvi bilo ubožnici, a ponekad nisu darivali legate niti jednoj od tih crkvenih i zdravstvenih ustanova. S time u vezi nastojat će se odgovoriti na koji se način provodio proces pridobivanja oporučitelja za darivanje pobožnih legata katedralnoj crkvi i hospitalu, odnosno koje su se formule koristile u oporukama prilikom donošenja odluka o oporučnom darivanju ili odbijanju darivanja dvjema ustanovama. Osobito je zanimljiv aspekt razmatranja problematike oporučnih darivanja sadržan u specifičnim izrazima, koji nam naznačuju materijalno-financijski status oporučitelja. Vrlo jasno definirane vrste oporučnih legata pružit će uvid u pitanje koju su od dviju ustanova oporučitelji u svojim posljednjim voljama favorizirali. Konačno, vrlo važan aspekt analize predstavlja razmatranje vrste darovanih legata dvjema ustanovama kao primateljima, odnosno pitanje koje su vrste legata preferirane u darivanju Eufrazijane, a koje u darivanju ubožnice sv. Blaža. U tom smislu oporuke sadrže vrijedne podatke o darivanju monetarnih legata, nekretnina i pokretnina, odjeće, hrane i pića s obzirom na to koja je ustanova bila njihov primatelj.

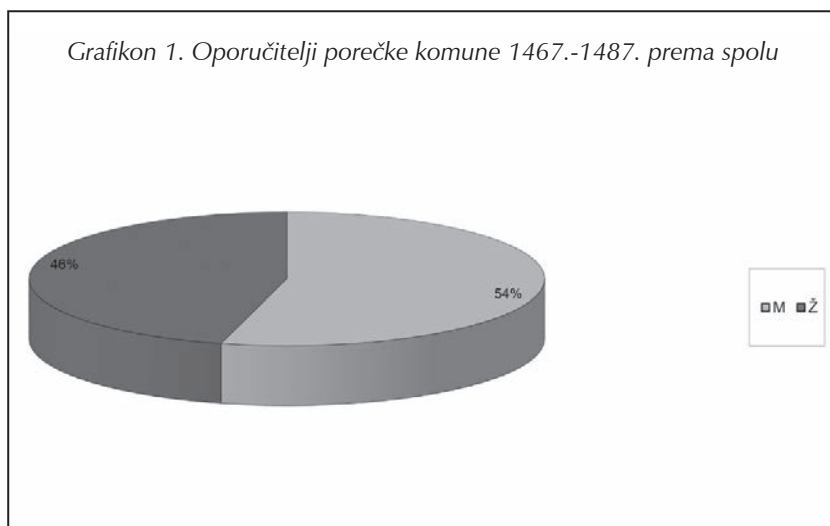
5.

a) *Spol oporučitelja koji su darovali legate porečkom hospitalu sv. Blaža*

Raščlamba oporuka niza dalmatinskih komuna pokazala je da su određene povijesne okolnosti više privlačile oporučitelje ženskog, a neke, pak, oporučitelje muškog spola. Na to su mogle utjecati tradicija i opće povijesne okolnosti kao što su rat i zarazne bolesti,

³³ Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, 166-167.

ali i iz nekog razloga izraženiji senzibilitet ženskih ili muških oporučitelja prema nekom problemu.³⁴ Pored toga, budući da za ranije razdoblje u porečkoj komuni ne postoje sačuvane oporuke, kodicili ili brevijari, važno je razmotriti pitanje jesu li i stanovnici porečke komune, baš kao i oni iz ostalih istočnojadranskih komuna, promatrano s aspekta spola, u podjednakom broju zapisivali posljednje volje ili je jedna od spolnih grupa bila izrazito dominantna.

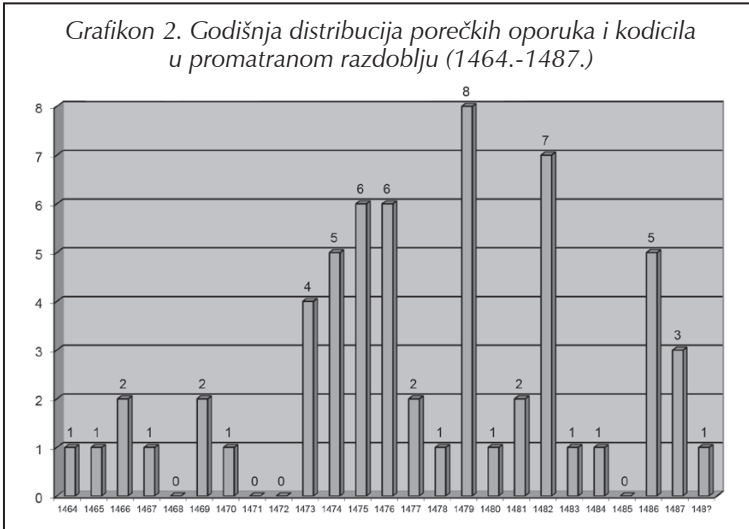

Kao što je razvidno iz Grafikona 1., broj muških i ženskih osoba koje su zapisale svoje posljednje volje blago je dominantan u korist muških oporučitelja (33 muške i 28 ženskih oporuka i kodicila). No, s obzirom na podatke iz drugih istočnojadranskih komuna, možemo reći da je odnos broja oporuka i kodicila zapravo podjednak i u potpunosti odgovara trendovima u našim drugim komunama, gdje je zastupljenost oporučitelja uvijek blago na strani žena ili muškaraca, donosno ne možemo govoriti o nekoj dominaciji bilo jedne bilo druge spolne grupe. To, nadalje, znači da se porečka komuna s ovog motrišta potpuno uklapa u trendove demokratizacije, na kakve nailazimo u svim dalmatinskim komunama, u pisanju posljednjih volja i ostalih privatno-pravnih isprava s obzirom na spol oporučitelja. Konačno, možemo reći da će ovaj uzorak, tijekom promatranih dvadeset godina, jasno ukazati na uočavanje mogućih razlika u darivanju porečkog hospicija sv. Blaža glede spola oporučitelja.

³⁴ Takav je slučaj, primjerice, s ostavljanjem legata izvanbračnoj djeci u kasnosrednjovjekovnoj Dalmaciji, gdje su muški oporučitelji gotovo isključivi darivatelji, naravno, svojoj izvanbračnoj djeci. Ladić, *Last Will: Passport to Heaven. Urban Last Wills from Late Medieval Dalmatia*, Zagreb 2012. Za Zadar v. poglavlje „Orphans, illegitimate and adopted children“, 189-191. Nakon velike epidemije kuge koja je poharala Dubrovnik 1348. godine, znatno jači osjećaj za ostavljanje legata siromašnim mladim pučankama i patricijkama pred udaju pokazivale su žene, što je vjerojatno posljedica njihova prirodnog psihološkog pristupa problemu opstanka poboljšanjem mogućnosti da se mlade djevojke što prije udaju uz pristojan miraz i steknu potomstvo u vrijeme kada je komunalna populacija bila decimirana. Za Dubrovnik v. u istom djelu poglavlje „Illegitimate children, orphans, and support of marriage of poor common and patrician girls“, 228-229.

b) Godišnja i mjesečna distribucija porečkih oporuka i kodicila

Kako bi se opravdala vrijednost promatranih oporuka i kodicila u razmatranju oporučnih darivanja hospitalu sv. Blaža, važno je uzeti u obzir činjenicu radi li se o kvantitativno dostatnom uzorku za analizu ovog problema.

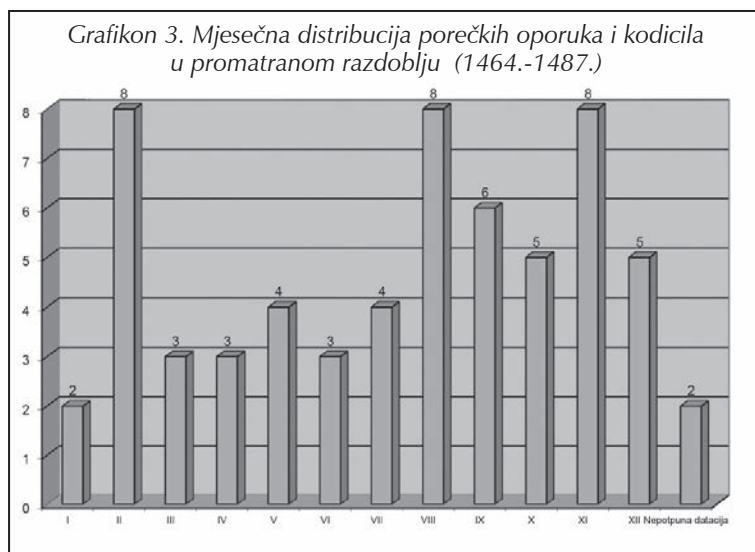

Naime, kao što je već rečeno, riječ je o uzorku od 61 oporuka i kodicila (uz vrlo vrijedne druge objelodanjene privatno-pravne isprave koje su ranije spomenute) za razdoblje od 24 godine (za jednu oporuku ne može se odrediti točna godina sastavljanja, ali je napisana 80-ih godina 15. stoljeća). To bi značilo da je prosječno godišnje zapisano 2,54 oporuka. Budući da ta brojka zapravo ne pokazuje stvarnu statističku vrijednost broja zabilježenih oporuka po godini, odnosno stvarnu godišnju distribuciju jer se ne radi o cijelom broju, ovdje treba uzeti u obzir jednu od dviju demografskih mogućnosti dobivanja stvarnog, realnog rezultata godišnje distribucije posljednjih volja. Prva je mogućnost primjene metode dominantnog broja, pri čemu se kao prosjek zabilježenih oporuka u jednoj godini uzima broj koji se najčešće pojavljuje u promatranom razdoblju. Prema tom izračunu, ispalo bi da je u promatrane 24 godine Antun de Teodoris zabilježio prosječno jednu oporuku godišnje jer je u čak devet godina zapisao samo jednu oporuku. Kako niti ovaj rezultat zapravo ne odražava objektivno godišnju distribuciju oporuka, valja se koristiti kvantitativnom metodom, prema kojoj se računa tzv. srednji broj. To znači da se izračun prosječnog broja oporuka prema godinama može spoznati uzimanjem najčešćeg broja oporuka u godinama između godine u kojoj je zabilježen najveći (8 oporuka 1479.) i godine u kojoj je zabilježen najmanji broj oporuka (0 oporuka 1468., 1471., 1472. i 1485.). U tom slučaju radilo bi se o broju od dviju zabilježenih oporuka po godini, a to se i doima realnom prosječnom brojkom glede godišnje distribucije. Naravno, već je iz samoga Grafikona 2. razvidno da u ovdje promatranom razdoblju zasigurno nisu izneseni podaci o svim zabilježenim oporukama u tom periodu. Jer, radi se jednostavno o premanom godišnjem broju posljednjih volja za grad koji je tada imao oko 3.000 stanovnika.³⁵

³⁵ Prelog, *Poreč, grad i spomenici*, 46.

Uzrok tako malom broju oporuka vjerojatno je djelomično posljedica činjenice da nisu sačuvane sve oporuke koje je de Teodoris zapisao u razmotrenom razdoblju. No, pored toga, treba uzeti u obzir još važniju činjenicu da je u Poreču tada djelovalo više notara, barem nekolicina njih, kao što je to bilo i u ostalim istočnojadranskim komunama s približno jednakim brojem stanovnika (Šibenik, Trogir, Kotor), ali njihovi bilježnički registri, pa tako ni oporuke, nisu sačuvani.

Što se tiče nekih snažnijih vanjskih čimbenika koji su mogli utjecati na broj zapisanih oporuka između 1464. i 1487. godine, sâm bilježnik navodi nas tek na jednu značajnu činjenicu koja je uvijek snažno utjecala na godišnju distribuciju oporuka. Naime, Antun de Teodoris je u nekoliko oporuka zabilježio da su zapisane bilo u vrijeme kuge ili od strane osoba zaraženih kugom. Tako je u studenome 1477. godine de Teodoris zapisao oporuku Antuna, sina *ser Vida de Paulo*. Bolesni Antun svoju je oporuku izgovorio u samom gradu *super hostio hospitii Georgii Papogni ... sedens ad balchionem sue domus ... peste grauatus*.³⁶ Istog mjeseca te godine zabilježena je još jedna posljednja volja uzrokovana epidemijom kuge koja je harala komunom. Radi se o oporuci gospođe Rade, supruge pokojnog Mihovila iz Zadra (*de Hiadra*), koja navodi kako svoju oporuku izgovara bilježniku *ante domum ser Schiaui condam ser Henrici ... peste pergrauata*.³⁷ Budući da se u studenome 1477. godine spominju dvije oporuke sastavljene zbog kužne bolesti, možemo s velikom sigurnošću zaključiti kako je te godine kuga obilježila prijelaz iz jeseni u zimu. Nisu prošle niti dvije godine, a u srpnju 1479. godine kuga se ponovno pojavila u porečkoj komuni. O njoj svjedoče također dvije oporuke. Najprije je 26. srpnja 1479. stanoviti Mikula, sin pok. Petra de *Blagnio*, stanovnik Poreča, zabilježio svoju oporuku *super districtu Parentino penes ecclesiam sancti Luce ... iacens penes monumentis dicte ecclesie sancti Luce ... peste grauatus*.³⁸ To znači da je, zaražen kugom, izveden/istjeran

³⁶ Antun de Teodoris, oporuke, fol. 152r.

³⁷ Isto, fol. 165r.

³⁸ Isto, fol. 167r.

iz grada u distrikt kako bi se onemogućilo širenje zaraze, što je bilo uobičajeno i u drugim istočnojadranskim komunama, a bilo je tim lakše jer nije bio građanin Poreča. Bilo da su ga odveli ili je sâm došao do crkve sv. Luke u porečkom distriktu, ovdje je ostavljen, tu je sastavio i svoju oporuku, a vjerojatno i umro te je, prema vlastitoj želji, pokopan na groblju spomenute crkve.³⁹

Mjesečna distribucija porečkih oporuka, iako na prvi pogled ne pruža neke osobite informacije, ipak pokazuje određenu pravilnost. Naime, sâm pogled na Grafikon 3. može zbuniti zbog činjenice da se u veljači, uz kolovoz i studeni, bilježilo najviše oporuka. No, isključimo li veljaču kao moguću neregularnost, dobivamo vrlo jasan uvid u dva osnovna razdoblja u godini: ono u kojem se manje umiralo (od siječnja do srpnja) i ono u kojem dolazi do porasta broja umrlih (od kolovoza do prosinca).⁴⁰ Naravno, za egzaktniju sliku ritmova mortaliteta u porečkoj komuni od velike bi važnosti bio što veći broj oporuka, ali one, nažalost, ne postoje. Isti je slučaj i s inventarima dobara za porečku komunu. Ipak, činjenica je da na slične ritmove umiranja nailazimo i u drugim kasnosrednjovjekovnim komunama istočnog Jadrana pa se može pretpostaviti da su određeni klimatski, a zatim i trgovački ili prometni čimbenici utjecali na slabljenje mortaliteta od siječnja do srpnja i na njegovo jačanje od kolovoza do prosinca.

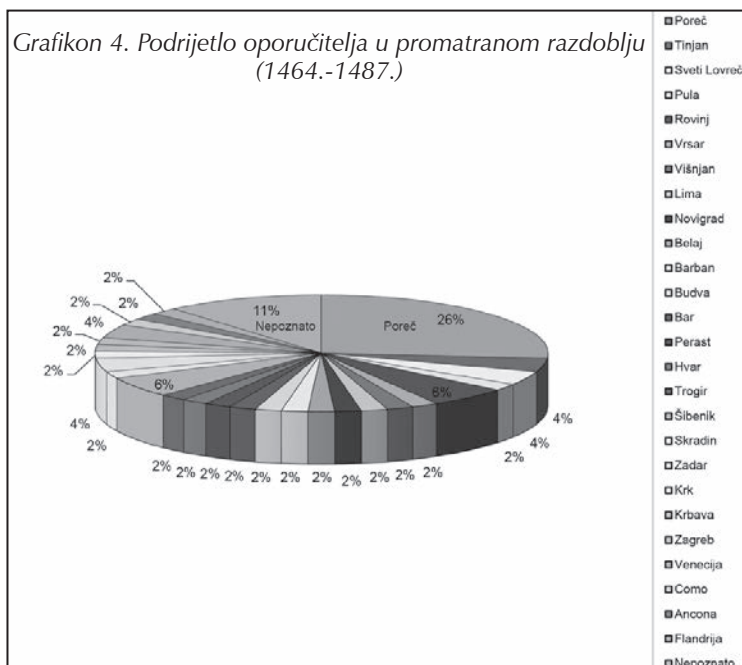
c) Podrijetlo i društveno-pravni položaj oporučitelja

Prilikom razmatranja ostavljanja oporučnih legata određenim laičkim ili crkvenim ustanovama u razvijenom i kasnom srednjem vijeku važnu je ulogu imalo podrijetlo oporučitelja. Naime, nerijetko su oporučitelji koji su se doselili u neki grad, osobito oni iz prve generacije, još uvijek na razne načine (rodbinski, prijateljski, poslovno, religijski i slično) bili čvrsto vezani uz mjesto svog rođenja. Zbog toga su nerijetko darovali oporučne legate

³⁹ Mikula također napominje da *corpus suum sepeliri cum illis*. Isto, fol. 168r.

⁴⁰ Budući da je većina oporučitelja u vrijeme sastavljanja oporuka bila teško bolesna i umirala vrlo brzo nakon toga (od istog dana do 15-ak dana poslije), razina mortaliteta prema mjesecima može se prihvatiti kao prilično točna. O tome najbolje svjedoče inventari dobara, koji nisu sačuvani za Poreč, ali jesu, primjerice, za Zadar i Šibenik. Osim toga, i Trogirski i Zadarski statut sadrže odredbe kojima se inventari dobara trebaju sastaviti u roku od 10, 15, ali ne više od mjesec dana nakon smrti oporučitelja. Kao što se vidi iz neobjavljenih šibenskih i objavljenih zadarskih inventara dobara, izvršitelji su, zajedno s bilježnikom, inventare dobara sastavljali i u kraćem vremenu. Antun Cvitanić (prir.), *Statut grada Splita 1312. godine. Statuta civitatis Spalati. Splitsko srednjovjekovno pravo. Ius Spalatense medii aevi*, Split 1998, Lib. III., cap. 22 (hrv. 489/lat. 78); Ivan Strohal (prir.), „Statut i reformacije grada Trogira“, u: *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, X, Zagreb 1915, Lib. III, cap. 11 (hrv. 132-133/lat. 106-107). Da je većina oporučitelja umirala istog ili samo nekoliko dana nakon sastavljanja posljednje volje, najbolji su dokaz brevijari, u hrvatskom slučaju brevijari stanovnika šibenskog distrikta. U brevijarima, sastavljenim u selima pred najmanje dvojicom svjedoka i svećenikom, navodi se datum sastavljanja. No, odmah potom navodi se i datum kada je brevijar preminule osobe donesen u Šibenik, kako bi se zabilježio u notarski registar, a jednu kopiju trebalo je odnijeti komunalnom prokuratoru na čuvanje. Ovdje donosimo samo jedan primjer. Dana 13. ožujka 1452. u Šibeniku je sastavljen *breviarium testamenti condam Radoslavi Paro mariti Vlatche de villa Siroche districtus Sibenici*. Oporučitelj Radoslav bio je *languens corpore*, a njegova žena Vlatka rekla je da je umro 5. ožujka 1452. te da je oporuku *more uillico* sastavio 4. ožujka 1452. Svjedoci pri sastavljanju oporuke bili su *presbiter Georgius Radoslauich plebanus ville Grebze* i *Cranacius Zuroeuch ac Georgius Lalich ambobus de villa Siroche*. Oba sela nalazila su se u šibenskom distriktu. Dakle, brevijar je donesen, od strane svećenika Jurja Radoslavića, u Šibenik za manje od deset dana. Državni arhiv u Zadru (dalje: DAZD), Bilježnici Šibenika, HR-DAZD 30, Karatus Vitale, kutija 16/II, sv. 15.Iva, fol. 14.

takvim ustanovama u mjestima iz kojih su potjecali. No, dio oporučitelja koji se stalno ili samo privremeno nastanio u nekom drugom urbanom središtu nastojao se što bolje uklopiti u novu sredinu pa je zato bio sklon darovanju legata prijateljima, poznanicima, siromašnima, svećenicima – ispovjednicima, crkvenim i civilnim ustanovama u novome mjestu stanovanja. Budući da se u slučaju porečkog hospita, koji se ovdje razmatra, snažno izražavala upravo ta solidarnost sa zajednicom (i gradom i distriktom), bit će zanimljivo razmotriti kakav su pristup sami porečki i oporučitelji koji su se nedavno za stalno ili privremeno nastanili u Poreču imali prema odredbi porečkog komunalnog Vijeća iz 1447. godine o poticanju stanovnika da ostavljaju oporučne legate ubožnici (i katedralnoj crkvi).

Rezultati podrijetla stanovnika Poreča u promatranom razdoblju, koji su sastavili oporuke kod bilježnika Antuna de Teodorisa u Poreču, doista su iznenađujući. Naime, kao što je prikazano na Grafikonu 4., tolika raznolikost mjesta koja se spominju kao mjesta podrijetla ili rođenja oporučitelja prikazuje Poreč kao uistinu raznoliku komunu kojoj gotovo da nema premca (izuzev možda Zadra i Dubrovnika kao dvije specifične kasnosrednjovjekovne istočnojadranske komune) među komunama u kasnosrednjovjekovnoj Dalmaciji, a vjerojatno i u Istri. Naravno, raznolikost podrijetla oporučitelja ukazuje na vjerojatno određenu gospodarsku i trgovačku privlačnost koju je Poreč u kasnom srednjem vijeku pružao svojim novim stanovnicima (*habitatores*). O tome zorno svjedoči činjenica da se kao mjesta podrijetla spominju čak 26 različitih mjesta, bilo da se radilo o komunama, gradovima, selima ili utverdama. Ova se mjesta prema regionalnom načelu mogu grupirati u nekoliko skupina: 1. mjesta u Istri i Kvarneru; 2. mjesta u Dalmaciji; 3. mjesta u srednjovjekovnoj Slavoniji; 4. mjesta u srednjovjekovnoj Hrvatskoj; 5. mjesta na Apeninskom poluotoku. Potpuno je razumljivo da je najveći broj oporučitelja bio podrijetlom iz Poreča jer je, bez obzira na očigledan multietnicitet porečke komune, ipak

prevladavalo domicilno stanovništvo. Zato i ne začuđuje da se njih 27,8% (i muškaraca i žena) u oporukama mogu definirati kao građani Poreča. Ipak, to je značajno niži udio nego onaj na koji nailazimo u, primjerice, dalmatinskim komunama toga vremena, gdje doseljenici i stranci čine otprilike jednu četvrtinu ukupnih stanovnika. Stoga će biti zanimljivo vidjeti u kojem su omjeru građani Poreča s jedne te stanovnici, stranci i doseljenici s druge strane u svojim posljednjim voljama ostavljali legatate za obnovu porečke ubožnice.

Još je jedan čimbenik, koji prati trendove u ostalim istarskim i dalmatinskim komunama, zanimljiv pri razmatranju podrijetla porečkih oporučitelja. Naime, baš kao i u svim ostalim istočnojadranskim komunama kasnog srednjovjekovlja, i u onoj porečkoj primjećujemo visok udio oporučiteljica podrijetlom iz raznih stranih mjesta. One čine čak 69,6% od ukupnog broja svih oporučiteljica, što znači da su oporučiteljice – porečke patricijke i građanke – činile čak manje od 1/3 od ukupnog broja oporučiteljica (23). Iako na prvi pogled suhoparan statistički podatak, on zapravo ukazuje na tada izrazito i snažno proširen proces bitno povećane mobilnosti žena, koji primjećujemo na cijelom istočnom Jadranu. I udio stranih muških oporučitelja znatno nadmašuje udio domaćih, porečkih oporučitelja te iznosi 74,2%. Dakle, broj stranih oporučitelja čak nadmašuje broj stranih oporučiteljica, a udio muških oporučitelja podrijetlom iz porečke komune iznosi otprilike jednu četvrtinu od ukupnog broja oporučitelja (31).

Što se tiče društveno-pravnoga položaja promatranih oporučitelja u porečkoj komuni u razdoblju 1464. – 1487. godine, bilježnik Antun de Teodoris je, nažalost, vrlo rijetko upisivao podatke o njihovom društveno-pravnom statusu, što je bila nerijetka pojava i u drugim istočnojadranskim komunama. Ipak, neka prezimena ukazuju da se radilo o oporučiteljima – porečkim patricijima (u malom broju, de Teodoris ih naziva *civis*, *civis et incola* ili *civis et habitator*), porečkim građanima (u malom broju, a isti ih bilježnik također naziva *civis et incola*, *civis et habitator*) te porečkim stanovnicima (*habitatores* i *incole*) koji su pripadali gotovo tročetvrtinskoj većini oporučitelja. Naravno, postavlja se pitanje postoji li razlika kada bilježnik označava jednog oporučitelja *haborator/haboratrix*, a drugog *incola*. Iako na slično nazivlje nailazimo i u bilježničkim spisima drugih hrvatskih komuna, teško je reći postoji li bilo kakva razlika u korištenju tim dvama terminima. Tako se u kodicilu gospođe *Sanctucie, filie ser Alegreti Pedote et vxoris Dominici de Perasto* kao svjedok spominje *Iacobus Salomoni, incola condam Gregorii de Bullcis*.⁴¹ Zasigurno se radi o Židovu – naziva se *incola*, odnosno stanovnik, ali u neobičnom kontekstu koji upućuje da je bio u nekom bližem, vjerojatno poslovnom odnosu s pokojnim porečkim patricijem Jurjom *de Bullcis*. Je li zbog toga što je bio Židov nije mogao nositi uobičajen naziv za društveno-pravni položaj stanovnika, a to je *incola Parentii* ili *haborator Parentii*, već je njegov položaj bio vezan uz jednu vrlo uglednu osobu u porečkom komunalnom društvu? Tako se, uostalom definiraju i drugi, kršćanski stanovnici Poreča tog vremena, kao, primjerice, Mikula, sin pok. Petra *de Blagnio nunc Parentii incole*.⁴² Ipak, naziv *nunc* u svim se ostalim slučajevima, kao što je prikazano i primjerom Mikole, vezuje uz porečku komunu, a ne uz neku osobu. Sličan termin za definiranje društveno-pravnoga položaja stranaca i stranih doseljenika glasi – *impresentiarum Parentii haborator* ili *impresentiarum Parentii incola*. Primjerice, tako se *ser Bernardinus de Vrsario condam ser Laurentiiciuis* naziva

⁴¹ Antun de Teodoris, oporuke, fol. 152r.

⁴² Isto, fol. 167r.

incola impresentiarum ciuitatis Parentine,⁴³ a Pavao, sin pok. Janeza *de Xagabria*, definira se kao *impresentiarum Parentii habitatoris*.⁴⁴ Najvjerojatnije *incola* i *habitor* predstavljaju istovjetan društveno-pravni položaj stanovnika, dok pridjevci *nunc* i *impresentiarum* kazuju da se radi o privremeno nastanjenim stanovnicima, koji su građani kojega drugoga grada ili stanovnici nekog manjeg mjesta. U svakom slučaju, razmatranje ovih termina zahtijeva daljnja medievistička istraživanja jer na ove pojmove vezane uz društveno-pravni položaj nailazimo u svim kasnosrednjovjekovnim istočnojadranskim komunama, kao i u gradovima i komunama na Apeninskom poluotoku.⁴⁵

d) *Oporučni legati za obnovu porečkog hospitala sv. Blaža u razdoblju 1464. – 1487.*

Na početku ovog poglavlja treba istaknuti kako se u promatranim kodicilima (7) oporučnici legati porečkoj ubožnici sv. Blaža ne spominju jer, po svom pravnom karakteru, kodicili ipak imaju nešto drugačiju namjenu. Dakle, vrela koja pružaju uvid u ovu problematiku isključivo su 54 oporuke. Prilikom bilježenja oporuka oporučitelji su, uvijek izričito upitani od bilježnika ili izvršitelja posljednje volje – a u vezi sa zaključkom komunalnog Vijeća iz 1447. godine (*in executione partis capte*)⁴⁶ – žele li što god ostaviti katedralnoj crkvi i hospitalu, odgovarali na nekakav formulaičan način. Kao što je već rečeno, u deset oporuka i kodicila ovaj se upit uopće ne spominje, što nas dovodi do brojke od 44 posljednje volje.

Darivanje oporučnih legata, bilo ponukano administrativnim odlukama komunalnih ili crkvenih vlasti, bilo motivirano od strane vjernikâ i pretvoreno u pokret darivanja u milosrdne, solidarne, religiozne i druge, kao što su fortifikacijske svrhe, dakle za izgradnju ili obnovu utvrda, ubožnica, lazareta, crkava, samostana i slično, povremeno nalazimo u srednjovjekovnim oporukama Dalmacije. Takva su darivanja bila posljedica kako povijesnih okolnosti (pojava kužnih epidemija, osmanska osvajanja, želja administrativnih komunalnih vlasti za uređenjem funkcionalnije i ljepše urbane sredine kojom su upravljali) tako i „socijalnog i laičkog kršćanstva“, čija je temeljna karakteristika bila izražena u krilatici *miser cordia et caritas*, odnosno sve izraženija briga vjernika za njihove sugrađane u teškim životnim, materijalnim i zdravstvenim prilikama ili, pak, sve izraženiji zajednički osjećaj pripadnosti „svetom gradu“, tj. prihvaćanje ideje *civitas sacra* pored snažnog štovanja svetaca zaštitnika komuna, univerzalnih svetaca zaštitnika, prije svega Djevice

⁴³ Isto, fol. 156r.

⁴⁴ Isto, fol. 160r.

⁴⁵ Takvi slučajevi bili su prošireni i u dalmatinskim komunama, ali i na Apeninskom poluotoku, gdje su zapisani u bilježničkim registrima iz istog razdoblja. Tako se 1444. godine spominje neki *Anthonius Nicolai Titii de Monte Sancto Ducatus et nunc habitator in civitate Camerini*. Mario Sensi, „Vita di pietà e vita civile di un altopiano tra Umbria e Marche (secc. XI-XVI)“, *Storia e Letteratura. Raccolta di studi e testi*, Roma 1984, sv. 159, dok. 82, str. 414.

⁴⁶ V. npr. *Testamentum condam domine Agnexe relicte Nicolai Sridura de Polla*. Antun de Teodoris, oporuke fol. 152r. Ponekad ta formula glasi: *vigore partis capte*. V. npr. *Testamentum done Oliuie filie condam ser Marci Longo, vxoris ser Petri de Andronicis*. Isto, fol. 151v. No, najvažnije je da ova formula ukazuje na čvrstu povezanost između zaključka porečkog komunalnog Vijeća iz 1447. godine i stanovnikâ porečke komune, s posebnim osvrtom na podupiranje obnove katedralne crkve i hospitala sv. Blaža. Budući da se radi o povijesnom procesu koji se odvijao na mikroprostoru porečke komune tijekom više desetljeća, možemo reći da ovdje zamjećujemo tzv. proces dugog trajanja, pri čemu snagu tom procesu donosi pravna i zakonska odluka komunalnog Vijeća. Ova pravna i zakonska odluka ujedno ukazuje na značenje pravnih i zakonskih zaključaka, odluka ili odredbi u memorizaciji određenih povijesnih procesa.

Marije, ali i niza drugih svetačkih patrona, kojih je tada u hijerarhiji kanoniziranih svetaca bilo više od 6.000, a koji su svi zajedno kreirali mrežu nebeske zaštite nad komunama i njihovim stanovnicima. Trag o jednom od najranijih primjera takvih darivanja nalazimo u jednoj odredbi Trogirskog statuta iz 1322. godine, točnije, u jednoj kasnijoj reformaciji. Ovom su reformacijom lokalne vlasti obvezale svakog oporučitelja da daruje barem 10 malih solida komunalnom hospitalu o kojem se brinula bratovština sv. Duha.⁴⁷ Čak je određeno da, ako oporučitelj ne bi darovao rečeni monetarni legat, to su trebali učiniti izvršitelji njegove posljednje volje.⁴⁸ U Trogiru nedalekoj, šibenskoj komuni nailazimo na sličan primjer oporučnih darivanja, i to usmjerenih prema izgradnji šibenske katedrale sv. Jakova od 1432. pa sve do 1536. godine. Iako je i ranije bilo statutarnih i drugih odredbi civilnih i crkvenih šibenskih vlasti glede darivanja oporučnih legata za izgradnju katedrale, ipak je najvažnija ona zapisana 27. srpnja 1432., koja se izravno odnosila na katedralu sv. Jakova i imala velik utjecaj na prikupljanje sredstava za njezinu izgradnju, koja je, uostalom, i započela upravo te godine. Reformacija u Statutu koja je naslovljena *Quod notarii teneantur recordare testatoribus ecclesiam sancti Iacobi* („Notari neka spomenu oporučiteljima crkvu sv. Jakova“) sljedećeg je sadržaja: „Veći dio generalnog vijeća odlučio je i nanovo propisao, da od sada ubuduće svi šibenski notari imaju, pod obvezom prisege kada budu pozvani da sastave koju oporuku, spomenuti oporučitelju da nešto ostavi za gradnju stolne crkve sv. Jakova Šibenskog.“⁴⁹ Dakle, baš kao što su i porečke civilne vlasti 1447. godine donijele odluku kojom se potiče oporučitelje da daruju obnovu ubožnice sv. Blaža (kao i katedralne crkve Marijina Uznesenja), i ovdje se radi o statutarnoj pravnoj odredbi. Također je zanimljivo da u obama slučajevima, i u šibenskoj i u porečkoj komuni, administrativne vlasti nisu prisiljavale oporučitelje na neko obvezatno darivanje, već su odluku o tome ostavljale njihovoj slobodnoj volji. U obama slučajevima vlasti su nastojale preko komunalnih bilježnika doći u doticaj s oporučiteljima ne bi li ih tako ponukale da darivanjem novčanih i raznih materijalnih legata pokažu svoju solidarnost prema ostvarenju cilja – izgradnji katedrale sv. Jakova u Šibeniku te obnovi katedrale Marijina Uznesenja i ubožnice sv. Blaža u Poreču.

Mogućnost analize legata za obnovu ubožnice (i katedrale) proizlazi iz upita utemeljenog na odredbi komunalnih vlasti iz 1447. godine te zapisanog u velikom broju oporuka. Taj se upit postavljao gotovo svakoj osobi⁵⁰ čiju je posljednju volju zapisao Antun de Teodoris i bio je uvijek gotovo identičan. U cijelosti je glasio kao, primjerice, u oporuci porečke patricijke Lucije, udovice Marka *de Caprolis: Interogata vigore partis capte si uelet quod*

⁴⁷ O bratovštini i hospitalu sv. Duha u Trogiru v. npr. Irena Benyovsky Latin, „Uloga bratovštine Sv. Duha u Trogiru u srednjem i ranom novom vijeku“, *Povijesni prilozi*, 32, 2007, 25-61, osobito 34-41.

⁴⁸ „Quod quilibet civis et districtualis Tragurij suum faciens testamentum teneatur et debeat dimittere in fabrica dicti hospitalis ad minus solidos X parvorum; et si oblivione vel alio modo preteriter non dimittendo dictos solidos X, quod tunc commissarij talis testatoris debeant dare de bonis ipsius defuncti dictos solidos X parvorum“, Vladimir Rismondo (prir.), *Statut grada Trogira*, Split 1988, *Reformationes*, Lib. 2, Cap. 19, 227.

⁴⁹ Slavo Grubišić, *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*, Šibenik 1982, *Liber reformationum*, Cap. CC, 142-143.

⁵⁰ Naime, ovaj upit ne nalazimo u sedam oporuka iz nepoznatih razloga jer se oporučitelji i posljednje volje u kojima se ne spominje taj upit ni po čemu ne razlikuju od posljednjih volja oporučitelja kojima je taj upit postavljen.

*relinquere ecclesie maiori aut hospitali ... respondit...*⁵¹ Znači, oporučitelja je bilježnik ili izvršitelj oporuke, a pozivom na zaključak komunalnog Vijeća iz 1447., upitao želi li što darovati katedralnoj crkvi ili hospitalu. Oporučitelji su, kao što ćemo pokazati na raznim primjerima, na to odgovarali potpuno slobodne volje i prema svom nahodjenju. Općenito govoreći, odgovori oporučitelja vezani uz darivanje ubožnice, koja je u središtu ovog istraživanja, mogu se podijeliti na nekoliko osnovnih skupina s obzirom na to ostavljaju li ili ne legate *pro remedio anime* porečkom hospitalu sv. Blaža (kao i katedralnoj crkvi).

*d1) Oporučitelji koji nisu ostavljali legate za obnovu hospita sv. Blaža*⁵²

U prvu skupinu spadaju oporučitelji koji na postavljeno pitanje odgovaraju kako katedralnoj crkvi i hospitalu ne žele ostaviti ništa, odnosno *respondit nil* ili *respondit quod non*. Pri tome je važno istaknuti da se u ovoj skupini često ne radi tek o siromašnim oporučiteljima, već i o osobama nerijetko vrlo bogatima i pripadnicima komunalnog višeg društvenog staleža, koji iz samo njima poznatih razloga nisu željeli ostaviti legate bilo crkvi bilo ubožnici. Takav je slučaj, primjerice, s gospođom Olivom, ženom *ser Petra de Andronicis*, vrlo uglednog porečkog patricija koji se u nekim ispravama spominje kao *circumspectus iudex Parentii*.⁵³ Oliva je u oporuci, upitana ostavlja li što ubožnici sv. Blaža, odgovorila niječno,⁵⁴ a razlog zasigurno nije bio u nedostatku financijskih sredstava, mogućnosti da kupi neki liturgijski predmet, daruje staru odjeću i obuću, hranu, vino, maslinovo ulje za svjetiljke ili staru posteljinu iz svoga domaćinstva. Istovjetne podatke nalazimo i u oporuci *ser Andriola*, sina pok. *ser Kristofora de Lima* koji je bio *ciuis et incola Parentinus*, dakle građanina u porečkoj komuni, koji na spomenuto pitanje ostavlja li što ubožnici također *respondit nil*.⁵⁵ No, da je važan čimbenik pri darivanju oporučnih legata za obnovu komunalne ubožnice imao društveni status, odnosno pravni položaj oporučitelja unutar porečke komune, potvrđuje činjenica da je od ukupnog broja muških i ženskih oporučitelja koji su odgovorili s *quod nil* ili *quod non* (21 osoba), čak njih 13 ili 62% pripadalo skupinama *forenses, habitatores, incole, hospites te nunc* ili *impresentiarium incole/habitatores Parentii*, a osam porečkim patricijima i građanima. Ovo zorno odražava već spomenutu hipotezu da je mjesto podrijetla oporučitelja imalo važnu ulogu u kreiranju strategije darivanja oporučnih legata. Uostalom, razumljivo je da osoba koja je u Poreč stigla nedavno, ili živi u porečkoj komuni samo privremeno, nije imala jednako snažno izražen senzibilitet prema porečkim komunalnim crkvenim i solidarnim ustanovama.⁵⁶ Kako bismo to i potvrdili,

⁵¹ *Testamentum condam done Lucie vxoris relicte condam ser Marci de Caprolis ciuis et habitatrix Parentii*. Antun de Teodoris, oporuke, fol. 156v. Slične formule nalazimo u svim posljednjim voljama, primjerice, u oporuci Ivana, sina Pribislava iz Trogira: *Interogatus a nobis in executionem partis si uellet quod relinquere ecclesie et hospitali respondit ... Testamentum luani Pribislau de Tragurio Parentii incole*. Isto, fol. 176v.

⁵² Kao i u ostalim poglavljima ovog rada, u središtu raščlambe bit će oporučni legati darovani komunalnoj ubožnici, dok će se oni koji su se ostavljali katedralnoj crkvi spomenuti tek povremeno.

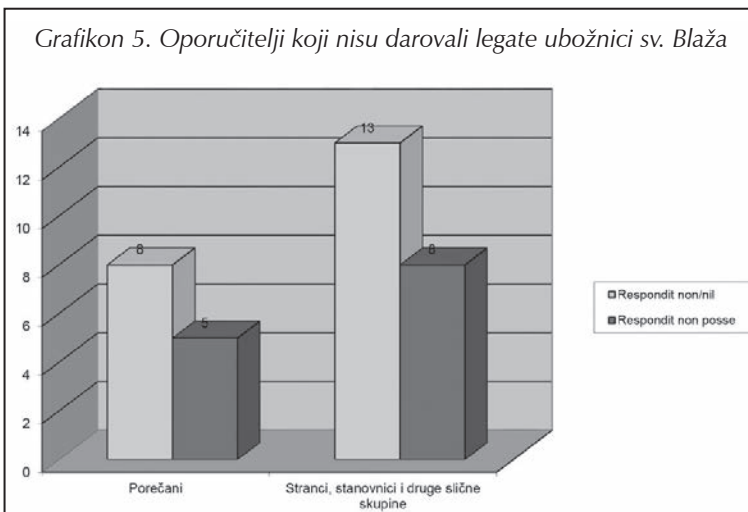
⁵³ Ladić, *Spisi istarskih bilježnika II*, dok. 136, str. 203.

⁵⁴ *respondit quod non*. Antun de Teodoris, oporuke, fol. 151v.

⁵⁵ Isto, fol. 158r. No, valja istaknuti da Andriolo niti za obnovu katedralne crkve nije ostavio legat, i to unatoč činjenici što je jednim od svojih legata izričito zatražio da *corpus suum sepeliri in cimiterio ecclesie Parentine super corpore condam done Vrsie eius matris*, što ukazuje na kontinuitet pokapanja članova njegove obitelji na groblju porečke katedrale. Isto.

⁵⁶ I ova činjenica pokazuje da je porečka komuna u kasnom srednjovjekovlju pratila istovjetne trendove u ostalim istočnojadranskim komunama, u kojima se također primjećuje slabija povezanost stanovnikâ i

spomenimo nekoliko primjera stranaca i stanovnika koji su živjeli u porečkoj komuni i koji su negativno odgovorili na pitanje ostavljaju li što tamošnjoj komunalnoj ubožnici. Tako se u oporuci Jurja, sina pok. Petra *de Sebenico nunc Parentii habitatoris*, dakle osobe koja je „sada stanovnik Poreča“, zapisanoj 1474. godine, navodi kako Juraj na isto postavljeno pitanje *respondit nil*, odnosno da ne ostavlja ništa.⁵⁷ U oporuci done Urše, udovice Matije iz Tinjana, zabilježenoj 1473. godine, spominje se kako je oporučiteljica na postavljeno pitanje *respondit quod non*.⁵⁸ Kako veću skupinu stranaca i stanovnika čine oporučitelji s Apeninskog poluotoka, spomenimo i jedan primjer iz tih krajeva koji također ukazuje na sličan sustav strategije raspodjele legata. Ogledan je primjer oporuka *magistri Bartholomei de Como murarius condam Alberti incola Parentinus*, dakle majstora graditelja Bartolomeja iz Coma i stanovnika Poreča.⁵⁹ Možda je Bartolomej čak bio jedan od predradnika ili radnika u obnovi porečke katedrale ili hospitalia, ali za to nema potvrda u vrelima. Na pitanje želi li štogod darovati komunalnoj ubožnici Bartolomej *respondit nil*.⁶⁰ Iz navedenog je razvidno da velik broj stranaca, stanovnika ili osoba koje su bile na proputovanju kroz Poreč, baš kao što je to slučaj s oporučiteljima sličnog statusa u kasnosrednjovjekovnim dalmatinskim komunama, nerijetko nije bio sklon darivanju oporučnih legata *pro remedio anime* porečkim crkvenim ili ustanovama solidarno-milosrdnog karaktera.

Dругu skupinu oporučitelja, s obzirom na oporučno darivanje legata porečkoj ubožnici, čine oni koji na postavljeno pitanje jasno daju do znanja da ni na koji način – financijski

stranaca s milosrdnim ili crkvenim ustanovama u komuni u koju su se nedavno doselili ili su u njoj boravili tek privremeno. Jer, njihova oporučna strategija za spas duše uvijek je jednim okom bila usmjerena prema mjestu u kojem su rođeni.

⁵⁷ *Interogatus a nobis si uellet quod relinquere ecclesie et hospitali Parentino respondit nil*. Antun de Teodoris, oporuke, fol. 170v.

⁵⁸ Cjeloviti upit i odgovor u njegovoj oporuci glase: *Interogata a nobis si uellet quod relinquere ecclesie maiori et hospitali in executionem legis respondit quod non*. Isto, fol. 161v.

⁵⁹ Isto, fol. 173r.

⁶⁰ Cjelovita formulacija pitanja i odgovora glasi: *Interogatus a nobis si uellet quod relinquere ecclesie et hospitalirespodnit nil*. Isto.

ili materijalno – nisu u mogućnosti poduprijeti obnovu crkve ili ubožnice, a kratka formula kojom to izražavaju glasi – *respondit non posse*. Ovdje je važno istaknuti kako je njihov odgovor da „nisu u mogućnosti“ darovati legat ubožnici bio posljedica njihova društvenog položaja u porečkoj komuni, posjedovanja skromnih *mobilia et immobilia*, življenja u skromnim stambenim objektima, posjedovanja skromnih zemljišnih čestica s nasadima vinove loze, maslinikâ, pašnjakâ, činjenice da su imali velik broj izravnih nasljednika (kćeri i sinova) kojima se trebala raspodijeliti skromna imovina i drugih razloga. Ti oporučitelji jednostavno nisu bili u mogućnosti materijalno i financijski darovati čak i skromne legat za obnovu porečkog hospicija sv. Blaža (i katedralne crkve). Stoga se formulacijom kojom pojašnjavaju zašto ne daruju ništa katedrali ili hospiciju, izraženu u riječima *non posse*, iskreno pojašnjava da neki testatori doista (u tom trenutku) „nisu mogli“ ništa izdvojiti za legat, i to unatoč neprijepornoj činjenici da su bili svjesni koliko bi takve donacije značile u strategiji spasa njihove duše te koliko bi ta darivanja ubrzala – u što su tadašnji oporučitelji iskreno vjerovali – njihov prijelaz iz ovozemaljskog u vječni život u Raju. U promatranom uzorku porečkih oporuka nalazimo 13 takvih slučajeva, od čega se u osam ili 61,5% radi o *forenses, habitatores, incole* te *nunc* ili *impreseniarum incole/habitatores Parentii*, a u pet oporuka ili 38,5% o porečkim patricijima i građanima. Dakle, i ovdje zamjećujemo istovjetan trend, prema kojem su znatno veći broj oporučitelja koji su odgovali da ne mogu ništa ostaviti za obnovu hospicija (i katedrale) činili stranci, stanovnici ili privremeni stanovnici i građani, a za koje smo već pokušali istaknuti barem neke razloge zbog kojih neki od njih nisu bili skloni darivanju oporučnih legata crkvenim i milosrdno-solidarnim ustanovama u gradovima koji im nisu bili domicilni. No, navedimo nekoliko primjera korištenja formulacijom *non posse*. Vrlo zanimljiva oporuka zabilježena je 1474. godine za *ser* Ivana, sina pok. Marka *de Marse*, dobrostojećeg porečkog građanina i stanovnika koji je, upitan želi li štogod darovati *ecclesie maiori et hospitali*, odgovorio *non posse*.⁶¹ S obzirom na njegov ugled u komuni, koji je potvrđen činjenicom da se više puta spominje kao svjedok pri pisanju privatno-pravnih isprava sredinom XV. stoljeća,⁶² možemo tek pretpostaviti da se u trenutku sastavljanja oporuke Ivan nalazio u nekoj financijski kriznoj situaciji te zbog toga nije bio u mogućnosti darovati čak ni skromne legat ubožnici (i katedralnoj crkvi). Godine 1465. svoju je oporuku dao zabilježiti *ser* Bernardin iz Vrsara, sin pok. *ser* Lovre, *ciuis et incola impreseniarum ciuitatis Parentine*.⁶³ On je spadao u skupinu oporučitelja koji nisu ostavili legat *pro anima sua* komunalnoj ubožnici, kao ni katedralnoj crkvi, koju bilježnik *de Teodoris* u njegovoj oporuci naziva *ecclesia maior*.⁶⁴ Bernardinov je slučaj zanimljiv zbog činjenice da jedan aspekt oporuke ukazuje kako je u Poreču boravio duže vrijeme te da je bio prilično čvrsto vezan uz ovu komunu. Na to upućuju riječi kojima traži da *corpus suum sepeliri in cimiterio ecclesie magne Parentine super filiis suis*, a kako je bio *infirmate grauatus*, vjerojatno je pokopan na groblju katedralne crkve ubrzo nakon sastavljanja posljednje volje, osobito zbog činjenice da su ondje pokopani i njegovi sinovi, možebitne žrtve neke ranije kužne epidemije.⁶⁵ No, pomalo je paradoksalno

⁶¹ Isto, fol. 154r.

⁶² Ladić, *Spisi istarskih bilježnika II*, dok. 40, 61, 72, 80, 99.

⁶³ Antun de Teodoris, oporuke, fol. 156r.

⁶⁴ *Interogatus a nobis vigore partis si uellet quod relinquere ecclesie maiori aut hospitali respondit non posse*. Isto.

⁶⁵ Isto.

da Bernardin, upravo zato što su na katedralnom groblju pokopani njegovi sinovi, a i on je tražio da bude pokopan „iznad“ njih (*super filiis suis*), ipak nije darovao niti jedan legat kako katedrali tako i ubožnici. Teško je dokučiti razlog zbog kojeg su neki oporučitelji, koji su na neki način bili vezani uz katedralnu crkvu, potpuno zapostavili darivanje legata ovom primatelju. No, važno je istaknuti da na takve slučajeve nailazimo i u oporukama stanovnika drugih istočnojadranskih, prije svega dalmatinskih, komuna. Godine 1482. de Teodoris je zapisao posljednju volju gospođe Marije, udovice majstora ranarnika (*magister barberius*) Bernarda.⁶⁶ Njezina je oporuka neobična s obzirom na nekoliko aspekata. Naime, Marijina oporuka zabilježena je u Poreču, ali na ulici pored vrta nasljednika ser Menelaja *Michaela* iz Venecije.⁶⁷ Pored neobičnog izbora mjesta sastavljanja oporuke, bilježnik ističe kako je oporučiteljica bila smještena u konobi, odnosno gostionici, što jasno upućuje da supružnici nisu imali kuću u Poreču. Čini se da je Marija stavljena u određenu izolaciju jer se za njezino tjelesno-zdravstveno stanje ističe da je *morbo grauata*, odnosno smrtno bolesna zbog zaraze, vjerojatno kugom.⁶⁸ Na slične primjere izolacije kugom zaraženih oporučitelja nailazimo i u registrima dalmatinskih bilježnika, kao što je jedan vrlo ilustrativan slučaj bio zabilježen u vrijeme kužne epidemije koja je 1451. godine harala Šibenikom.⁶⁹

d2) O oporučiteljima koji su darovali legate za obnovu hospitala sv. Blaža te o vrstama darovanih legata⁷⁰

Treću skupinu oporučitelja vezanu uz darivanje porečke ubožnice (i katedralne crkve) čine osobe koje su ostavljale bilo skromnije bilo vrednije legate ubožnici sv. Blaža, kao i katedrali Marijina Uznesenja u Poreču. Pri tome treba istaknuti da su neki oporučitelji darivali obje ustanove, dok su drugi ostavljali donacije samo jednoj od njih. Kao i u prethodnim razmatranjima, i ovdje će u središtu analize biti darivanja legata ubožnici sv. Blaža, dok će se samo povremeno ukazati i na donacije legata katedrali Uznesenja Marijina.

Kao što je predstavljeno na Grafikonu 6., od ukupnog broja sastavljenih oporuka (54), u njih tek 12 ili 22,2% izričito se navode darivanja raznolikih legata za potporu boljeg funkcioniranja ubožnice sv. Blaža, što je malen broj legata s obzirom na to da se radilo o

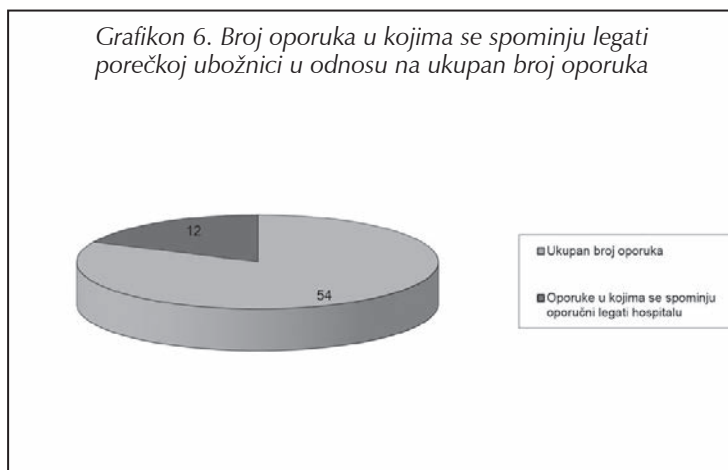
⁶⁶ Isto, fol 172v.

⁶⁷ *Actum Parentii in via penes ortum heredes ser Menelai Michael de Venetiis*. Isto.

⁶⁸ ... *sedens ad hostium canipe posterius domus heredes ser Michalini Bulconis ... morbo grauata*. Isto, fol. 172v-173r.

⁶⁹ Na izuzetno zanimljiv primjer nailazimo u Šibeniku sredinom 15. stoljeća. Tako je 1451. godine zapisan brevijar pok. Stane. Naime, Stanina majka Ruža, udovica Radoslava Dragoševića *de Sibenico*, potvrđuje da je Stana, supruga Ivana *de Sibenico*, umrla zaražena kugom u rujnu izvan Šibenika (*obiisse extra Sibenico ex peste*) te da je izgovorila brevijar svoje oporuke *in presentia presbiteri Michaelis Ratmilich de Sibenico sui patris penitentie*, dakle u prisutnosti svoga ispovjednika kao svjedoka. Iz tog brevijara saznajemo da je Ruža *cum tota eius familia de mandato ipsius magnifici domini comitis Iohanni ob timorem contagionis dicte pestis subito expulsam fuisse de ciuitate Sibenici et foris stetisse usque hos dies*, odnosno da je zajedno s cijelom svojom užom obitelji, a prema naredbi šibenskog kneza Ivana, zbog opasnosti da je bila zaražena kugom, odmah istjerana iz grada Šibenika u komunalni distrikt, gdje je ostala sve do trenutka kada je sastavila svoj brevijar oporuke. DAZD, Bilježnici Šibenika, HR-DAZD 30, Karatus Vitale, kutija 16/II, sv. 15.lva, fol. 7a.

⁷⁰ Kao i u prethodnim raščlambama, i ovdje treba naglasiti da se pitanje oporučnih legata katedrali Uznesenja Marijina ovdje neće detaljno razmatrati te će se pojedini primjeri takvih darivanja koristiti samo u svrhu komparacije s legatima doniranima porečkoj ubožnici.

oporučnim legatima preporučenima od strane komunalnih vlasti svakom oporučitelju. No, to ujedno ukazuje i na slobodu koju su oporučitelji imali pri izboru primatelja njihovih legata, a koje nije mogla izmijeniti niti odredba porečkog komunalnog Vijeća. Vjerojatno bi slučaj bio drugačiji da se radilo o oporučnim legatima koje su, kao u trogirskoj komuni, komunalne vlasti inkorporirale kao zapovjedne, odnosno obvezne u Statut komune. Zanimljivo je napomenuti da je broj darovanih legata katedralnoj crkvi nešto veći: od ukupno 54 oporučitelja, njih 17 (ili 31,5%) darovalo je legatate porečkoj katedrali. Što se tiče porečke katedrale, razumljivo je da je najveći broj darovanih legata bio monetarnog tipa, odnosno u novcu jer je odredba komunalnog Vijeća iz 1447. godine kao temeljni zadatak predviđala obnovu (*reparatio*) zapuštene i potresom oštećene katedrale. Novac je bio nužan kako za najam i plaćanje majstora zidara i radnika koji su radili na obnovi katedrale tako i za nabavu materijala, uglavnom kvalitetne kamene građe. Novčana darivanja nisu bila velika i radilo se o relativno skromnim monetarnim legatima. Tako je *ser Matija*, sin pok. *Ratka de Scardona*, stanovnik Poreča, u oporuci iz 1486. godine za obnovu katedrale darovao *ducatum medium pro anima sua*.⁷¹ Tek su rijetki oporučitelji darivali značajne svote novaca za obnovu katedralne crkve, a takav je slučaj bio s *Jakovom*, sinom *Luke, de Venetiis*, dakle strancem iz Venecije koji je u posljednjoj volji iz 1482. godine odredio kako za obnovu katedrale daruje *ducatos quatordecim* – značajniji monetarni legat od 14 zlatnih dukata.⁷²

Što se tiče hospitala sv. Blaža, ustanove koja je zahtijevala gotovo potpunu obnovu, i njemu su se najčešće darivali monetarni legati, ali je ubožnica dobivala i darivanja u hrani, piću, odjeći, pokrivačima, plahtama i posteljini općenito. Naravno, najveći broj darovanih legata bili su monetarni, odnosno novčani, a bilo ih je pet ili 41,7% od svih darovanih legata porečkoj ubožnici. Radilo se o manjim svotama novca (nekoliko libara ili solida), a tek u rijetkim slučajevima o darivanjima zlatnih dukata. U oporuci zapisanoj 1475. vrlo ugledni i dobrostojeći porečki patricij *ser Marko*, sin *ser Ambrozija*, na već spomenuto postavljeno

⁷¹ Antun de Teodoris, oporuke, fol. 174v.

⁷² Isto, fol. 171r.

pitanje odgovorio je kako *hospitali relinquere soldos XX^{ti} paruorum*, odnosno za njegove financijske mogućnosti skromnu svotu od 20 malih solida.⁷³ Godine 1479. građanin Poreča Franjo, sin pok. ser Jakova Velikog, pored niza legata raspodijeljenih raznim ustanovama, a prije svega članovima obitelji, porečkoj je ubožnici darovao tek *ducatum vnum pro anima sua*.⁷⁴ Samo je već spomenuti Jakov iz Venecije, stranac u Poreču, 1482. godine oporučno darovao ubožnici sv. Blaža značajniji monetarni legat u jednakom iznosu kao i katedralnoj crkvi, dakle *ducatos quatuordecim*, što je ujedno i najveći monetarni legat darovan porečkoj ubožnici, barem od onih koje nalazimo u ovdje promatranom uzorku.⁷⁵ Kada su ubožnice primatelji oporučnih darivanja, na njihovu se primjeru vrlo lijepo uočava u kojoj mjeri izbor recipijenta određuje vrstu darovanog legata. Naime, pored novčanih legata, koje primaju gotovo svi recipijenti, hospitali su kao milosrdne i solidarne ustanove, koje su se primarno brinule o bolesnima i starima, potpuno razumljivo učestalo primali legatate u hrani i vinu za bolesne i stare, u maslinovu ulju za osvjetljivanje prostora ubožnice, u novijoj i starijoj muškoj i ženskoj odjeći i obući koja se trebala raspodijeliti među *pauperes Christi* i bolesnim osobama smještenima u ubožnicama te raznim predmetima vezanim uz potrebe funkcioniranja hospitala kao što su pokrivači, plahte, kreveti i slični predmeti. Godine 1466. sastavljena je oporuka porečke građanke *done* Kuzmice, kćeri pok. ser Mihovila de *Salignana* i supruge ser *Nicolai condam Dominici* iz Rovinja.⁷⁶ Ona je porečkoj ubožnici darovala relativno skroman, ali uvijek potreban, oporučni legat nužan za poboljšanje života u samoj ubožnici – *pugnata*⁷⁷ *vnam medie vite pro anima sua* – odnosno pokrivač ili perinu srednje starosti koja je služila kao pokrivalo za stare i bolesne.⁷⁸ Plahu, odnosno posteljinu, kao predmet uvijek potreban u milosrdnim ustanovama poput ubožnica, darovala je oporučno 1470. godine porečka patricijka Lucija, udovica Marka de *Caprolis*, naglasivši kako *hospitali reliquit lintheamen vnum nouum quod habet nunc super se*, dakle plahu, posteljinu ili pokrivalo kojim se, u vrijeme bilježenja oporuke i ležeći na krevetu, i sama pokrivala.⁷⁹ Sličan dar ubožnici spominje se i u posljednjoj volji Eleuterija, sina pok. Mateja de *Barbana* zvanog de *Taruixio*, odnosno iz Trevisa, zapisanoj u studenome 1482. godine, kada je tjelesno zdrav Eleuterije, *iturus Raspurch cum exercitu Parentino*, odnosno zbog sudjelovanja u vojnom pohodu prema Rašporu, spomenute godine odlučio sastaviti oporuku.⁸⁰ On je hospitalu sv. Blaža oporučno darovao *vnam pugnauam pro anima sua*.⁸¹ Jednako važan legat za primatelja vrste ubožnica darovao je i porečki patricij ser *Sclauus*, sin pok. ser Henrika, koji je oporukom iz 1487. godine hospitalu darovao *schiauinam vnam*

⁷³ Isto, fol. 153v.

⁷⁴ Isto, fol. 168v.

⁷⁵ Isto, fol. 171r.

⁷⁶ Isto, fol. 155r.

⁷⁷ Ovaj se izraz znatno češće pojavljuje kao *pugnaua*. Ovdje se vjerojatno radi o *lapsus calami*, pojavi nerijetkoj pri pisanju bilježničkih spisa, osobito onih riječi čije etimološko značenje dolazi iz nelatinskih jezika, primjerice, hrvatskog ili općenito slavenskog.

⁷⁸ Antun de Teodoris, oporuke, fol. 155r.

⁷⁹ Isto, fol. 156v.

⁸⁰ Isto, fol. 175r-175v.

⁸¹ Isto, fol. 175v.

⁸² Isto, fol. 176v.

pro anima sua, također jedno pokrivalo za krevet.⁸² Svećenik Nikola, sin pok. Antuna Peio iz Poreča, bio je također senzibiliziran prema potrebama osoba smještenih u hospitalu pa je 1469. godine oporučno ovoj ustanovi darovao *congium vnum vini et mezennam vnam pannis ut dispensentur pauperibus ipsius pro anima sua*, odnosno jednu mjeru ili vedro vina te jednu mjeru kruha, što se trebalo raspodijeliti među siromašnima u ubožnici sv. Blaža.⁸³ Već smo govorili da su i stranci i stanovnici privremeno nastanjeni u porečkoj komuni povremeno izražavali čak i intenzivnije emocije solidarnosti sa siromašnima i bolesnima u hospitalu nego patriciji i građani Poreča. Ilustrativan je primjer u tom smislu izražen u oporuci sastavljenoj 1482. godine za Andriju, sina pok. Blaža de *Cherbaua*, stranca u Poreču, koji je stigao iz hrvatske regije Krbave u vrijeme izrazito snažnog osmanskog pritiska na područje Krbave, ali njegov društveni položaj u porečkoj komuni nije definiran.⁸⁴ No, iz njegove posljednje volje saznajemo da je bio tjelesno bolestan (*infirmirate grauatus*), da je oporuku sastavio ležeći u krevetu u kući u kojoj je stanovao (koja nije bila njegova) pa je Poreč vrlo vjerojatno bio posljednja zemljopisna postaja u njegovu životu. Stranci koji su kratko boravili u nekom gradu nastojali su se inkorporirati u društveni život komuna ženidbom, profesionalnim radom, sklapanjem profesionalnih i prijateljskih odnosa te postajanjem članom neke od komunalnih religioznih ili profesionalnih bratovština. I sâm Andrija bio je član jedne takve bratovštine – sv. Križa u Poreču – pa je oporučno zahtijevao da *corpus suum sepeliri in monumentis fraternitatis sancte Crucis de Parentio*.⁸⁵ Imajući u vidu da je darivanje legata hospitalima bilo jednim od najizraženijih oblika pobožnosti poznate kao „socijalno i laičko kršćanstvo“, koje je dominiralo od 13. stoljeća pa sve do završetka Tridentskog sabora 1563. godine u gotovo svim krajevima Europe, ne začuđuje što je i Andrija, nakon spomenutog upita vezanog uz darivanje dviju ustanova, *hospitali dixit relinquere congium vnum vini pro anima sua*.⁸⁶ Iako se ne radi o nekom osobito vrijednom legatu, darivanje vina, koje se možda koristilo za siromahe i bolesne, odnosno za radnike koji su obnavljali katedralnu crkvu, ipak kazuje o težnji pojedinih stranaca da se u nesigurnim razdobljima njihova života pokušaju uklopiti u nove sredine u koje su se doselili. Izuzetno lijep primjer darivanja hospitala od strane stranaca zabilježen je u jednoj posljednjoj volji iz 1480. godine. Njome je ser Tomazio, sin pok. Ivana iz Flandrije, *impresentiarum Parentii incola*,⁸⁷ ubožnici sv. Blaža darovao *lecticulum suum paruum de fustagno nouo cum suis plumis et vnum par lintheamentum paruorum eiusdem lecti cum suo cohopeno diuersarum colorum pro anima sua*, odnosno malen novi kauč od pamučne tkanine s pripadajućom perinom te jedan par malih plahti, odnosno posteljine, koji odgovara rečenom kauču s pokrivačem u različitim bojama.⁸⁸ Ovaj doista neuobičajen oporučni legat za hrvatske prostore kasnog srednjovjekovlja bez sumnje je barem djelomično posljedica Tomazijeva flandrijskog podrijetla, gdje

⁸³ Isto, fol. 164v.

⁸⁴ Isto, fol. 172r.

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto toliko darovao je za obnovu katedralne crkve. Isto.

⁸⁷ Isto, fol. 169v.

⁸⁸ Radi se o doista detaljnom opisu ove vrste ležaljke, koja zasigurno nije bila jeftina, već je pripadala raskošnijem kućanskom inventaru. Moguće je da su ga sâm Tomazio ili njegov otac Ivan donijeli iz daleke Flandrije. Također možemo pretpostaviti da se radi o ležaljci kojom se priori, kao upravitelji ove ubožnice, nisu imali namjeru koristiti u samoj ubožnici, već u prostorijama u kojima su oni bili smješteni tijekom sastanaka s drugim osobama. Isto, fol. 170r.

je, uz Apeninski poluotok, kultura urbanog života, materijalne kulture i stanovanja bila najviša u Europi tog doba.⁸⁹ Zanimljivo je na ovome mjestu spomenuti i oporuku datiranu 13. veljače 1476., u kojoj oporučiteljica, građanka Poreča, gospođa Dominika, udovica *magistri Laurentii sartoris de Spalato*, premda katedralnoj crkvi, kako odgovara, ne može ostaviti ništa, daje jedan legat za karmine u mesu, žitu i vinu za dušu njezina oca te ističe da ako taj legat ne bude dan u tu svrhu, onda njegova vrijednost treba biti dana *pro fabrica ecclesie Parentine*.⁹⁰ No, ako su karmine za njezina oca bile održane, nema sumnje da su na njih, kao što je to bio običaj i u drugim istočnojadranskim komunama, bili pozvani i porečki *pauperes Christi*, odnosno osobe koje su bile smještene u hospitalu sv. Blaža ili su to u jednom trenutku najčešće postajale.

Iz navedenog je razvidno da su porečkoj ubožnici sv. Blaža oporučitelji legate darovali relativno rijetko, i to unatoč stalno postavljanom istovjetnom i pomalo nametljivom pitanju od strane bilježnika ili izvršitelja žele li što ostaviti ubožnici. No, ono što je ipak važnije jest raspon i raznovrsnost darovanih legata (monetarni legati, odjeća, posteljina, kreveti, kauči, pokrivala, hrana, vino), dakle sve ono što je bilo nužno za normalno funkcioniranje ili poboljšanje rada najvažnije komunalne solidarne ustanove. Također je važno to što je najviši udio darovanih legata bio u novcu, koji se mogao trošiti višenamjenski, ali vjerojatno primarno u skladu s napucima komunalnog Vijeća iz 1447. da se radi na obnovi zapuštenog hospitala. Imajući u vidu velik protok stranaca kroz Poreč kao prve postaje, nakon Venecije, prema Svetoj zemlji i općenito velik broj stranaca koji su u njemu živjeli i koji svoju bolest nisu mogli preboljeti ili su posljednje dane proživjeli u svojim porečkim domovima, razumljiva je odluka komunalnog Vijeća da se, vjerojatno zbog skromnih komunalnih prihoda, pridobije stanovništvo u darivanju oporučnih legata ubožnici, kao jedan od izraza pobožnosti „socijalnog kršćanstva“. Ovdje promatran uzorak također pokazuje da su na poziv komunalnog Vijeća, iako u relativno malom broju, odgovorili oporučitelji iz svih komunalnih društvenih slojeva, kako svjetovnjaci tako i pripadnici klera, a na nekoliko primjera vidjelo se da je taj način potpore hospitala sv. Blaža bio blizak i strancima. Na kraju, važno je istaknuti da, iako se u promatranom uzorku oporuka, koje predstavljaju samo malen dio posljednjih volja što su ih nakon 1447. godine za porečke stanovnike zapisivali razni porečki notari, ne spominju nikakve nekretnine (oranice, pašnjaci, maslinici, vinogradi, zapuštena zemljišta i slično), iz nekih objelodanjenih isprava poznato je da je hospital sv. Blaža bio primatelj i takvih legata. Naime, u nekim se biljež-

⁸⁹ Vrhunac razvitka urbane zajednice u Flandriji, kao i na Apeninskom poluotoku, doseže oko 1300. godine, što se odražavalo i na veličinu gradske populacije. Primjerice, Ghent je u to doba imao oko 65.000, Bruges oko 45.000, a nekoliko gradova brojilo je između 20.000 i 30.000 stanovnika. Pored općih zajedničkih crta koje su dijelile tadašnje gradske sredine, velika se pozornost u svim urbanim sredinama, bilo da se radilo o Apeninskom poluotoku, Flandriji, Dalmaciji ili Istri, koje su također bile prilično urbanizirane regije, ali s gradovima sa znatno manjom populacijom, posvećivala brizi za ljude na rubu društva, prije svega za gubavce, stare i bolesne. Za njih su se osnivali leprozoriji i hospitali u svim ovim regijama, pa zato i ne začuđuje da je Tomazio iskazao senzibilitet upravo prema tim skupinama urbanog stanovništva, darujući spomenute legatate porečkom hospitalu. O općim osobinama urbanog razvitka u Flandriji u razvijenom i kasnom srednjem vijeku v. npr. Wim Blockmans, „Urbanisation in the European Middle Ages. Phases of openness and occlusion“, u: *Living in the City. Urban Institutions in the Low Countries 1200-2010. Routledge studies in cultural history*, New York – London 2012, 16-27; u digitalnom obliku: „Reti Medievali“, www.retimedievali.it, 1-11.

⁹⁰ Antun de Teodoris, oporuke, fol. 158v.

ničkim ispravama spominju posjedi i druge nekretnine u vlasništvu ove ubožnice. Tako se u dvjema ispravama iz 1448. godine navodi kako porečki biskup Ivan i kanonici porečkog kaptola, uz slaganje prokuratorâ kao pravnih zastupnika i priora kao voditelja hospotala, daje u nasljedni zakup (*iure liuelli*) jedan vinograd u porečkoj kontrati *Possessa* i još neka zemljišta (koja se, zbog oštećenosti isprave, ne mogu definirati) porečkom patriciju *ser Baldazinu*, sinu *Antonija de Mochorio*.⁹¹ U jednoj nevezanoj ispravi iz iste godine spominje se kako bilježnik *ser Ivan Longo*, građanin Poreča, a ujedno i prokurator te pravni opunomoćenik porečkog hospotala, na dobrobit rečenog hospotala daje u trajni zakup (*ad liuellum*) porečkoj stanovnici gospođi *Nidi*, udovici *Markiona* iz *Vicenze*, jednu kuću rečenog hospotala, smještenu na području *Novih vrata (Porte Noue)*.⁹² Nida obećaje isplaćivati godišnji najam prokuratoru hospotala. Čini se da je odluka komunalnog Vijeća iz 1447. godine bitno pojačala pravne, zakonske i druge aktivnosti oko porečkog hospotala sv. Blaža. Iz nekoliko isprava zabilježenih u registru bilježnika *Antuna de Teodorisa* razvidno je da je značenje hospotala poraslo od sredine 15. stoljeća, što je vidljivo u spomenu funkcija priora i prokuratora, kao i činjenice da su ta mjesta držali ugledni porečki stanovnici. U drugoj polovini 15. stoljeća nesumnjivo dolazi do poboljšanja materijalnog i financijskog stanja te općenito povećanja uloge hospotala sv. Blaža u porečkoj komuni, koja se zbog svog položaja kao važna tranzitna i trgovačka luka nužno morala brinuti o funkcioniranju barem jednog hospotala koji bi imao standarde kakve su imali ostali istočnojadranski i europski hospotali tog vremena. Na ove trendove jasno ukazuju i ovdje detaljno razmatrane oporuke, činjenica da se hospital pravno i zakonski uređuje kao i ostali istočnojadranski hospotali, da je vlasnik barem nekoliko nekretnina u gradu i distriktu te da se davao na upravu uglednim i utjecajnim porečkim stanovnicima. Jedino je šteta što nije sačuvano više oporuka, primjerice, one zapisane od strane ovdje spomenutoga gospodina *Ivana Longa*, porečkog bilježnika, koji je zasigurno i sâm bilježio porečke oporuke. No, one su nestale u nemirnim vremenima sljedećih stoljeća, kao vjerojatno i niz druge bilježničke građe spomenutih i drugih porečkih notara. Ipak, prilično velik broj sačuvanih porečkih oporuka koje zapisao *Antun de Teodoris*, koji je dostatan za kvantitativnu i sadržajnu analizu te razmatranje problema porečkog hospotala u 15. stoljeća, jasno ukazuje na neke tipične trendove iskazane tadašnjom pobožnošću, koji se zasigurno ne bi bitno izmijenili ni da je sačuvano znatno više posljednjih volja. Uostalom, na to ukazuju svi oni trenuci u kojima smo porečki hospital sv. Blaža stavljali u širi kontekst i uspoređivali s dalmatinskim i istočnojadranskim ubožnicama kraja srednjeg vijeka.

6. Zaključak

Utemeljenja, djelatnosti i organizacija srednjovjekovnih istarskih hospotala, barem onih koji su pripadali današnjem hrvatskom dijelu Istre, intenzivnije se proučavalo tijekom 19. stoljeća. Što se tiče uloge ubožnice sv. Blaža, jedinog hospotala unutar porečkih gradskih zidina u 15. stoljeću, ali i ostalih hospotala na području porečke komune, njima su se bavili tek pojedini povjesničari, prije svega *Bernardo Schiavuzzi*, *Antonio Madonizza*,

⁹¹ Ladić, *Spisi istarskih bilježnika II*, dok. 89-90.

⁹² Isto, dok. 120.

Francesco Babudri, a u novije vrijeme i Marija Mogorović Crljenko. Iako su pojedini od spomenutih znanstvenika doticali probleme djelovanja kasnosrednjovjekovnog porečkog hospitala, posebice je F. Babudri, proučavajući u svoje vrijeme još sačuvano i dostupno arhivsko gradivo, uočio važnost odluke porečkog komunalnog Vijeća iz 1447. godine, kojim započinje mala „renesansa“ u nastojanju da se poboljša financijski, materijalni i administrativni položaj ubožnice sv. Blaža. Naime, Vijeće je vjerojatno uskoro donijelo i nalog, prema kojem je svakog oporučitelja trebalo pitati jedno vrlo izravno pitanje, a to je želi li što ostaviti katedralnoj crkvi Bogorodičina Uznesenja i/ili hospitalu sv. Blaža za spas svoje duše. Kako je vrlo malo povjesničara i drugih znanstvenika ozbiljnije razmatralo arhivsko gradivo, posebice bilježničke registre iz tog razdoblja u kojima je i sačuvan najveći broj oporuka, razumljivo je da nitko nije razmotrio problem koliko se nalog komunalnog Vijeća doista provodio u praksi, odnosno od strane porečkih oporučitelja. Nažalost, za porečku komunu do sada su poznate tek oporuke koje je sastavio bilježnik Antun de Teodoris, koji je zapisao 60-ak oporuka i kodicila, a u kojima se odmah na početku istraživanja uočilo da su izvršitelji oporuke ili sâm bilježnik svakog oporučitelja pitali „želi li što god ostaviti za obnovu i bolje djelovanje katedralne crkve i/ili hospitala“. Zbog opsega rada, ovdje se promatra samo pitanje darivanja hospitalu jer je darivanje katedralne crkve zasebna tema koja bi zahtijevala istraživanje dodatne literature i vrela. Budući da je priličan broj oporučitelja na to pitanje odgovorio potvrdno, točno definirajući vrstu legata, moglo se uspješno pristupiti analizi utjecaja naloga komunalnog Vijeća na promjenu strategije usmjerenja oporučnih legata za spas duše. Naime, kako promatrane oporuke pokrivaju razdoblje od 1464. do 1487. godine, one pokazuju da su porečki oporučitelji, bez obzira na spol, podrijetlo, društveni status ili financijske mogućnosti (što je sve detaljno razmotreno u radu), u drugoj polovini 15. stoljeća u velikom broju darovali hospitalu sv. Blaža monetarne, odnosno novčane legate, potom legate u nekretninama, odjeći i obući, hrani i vinu te krevetima i pokrivalima, tj. u svemu onome što je bilo nužno za funkcioniranje ubožnica tog vremena. Budući da je darivanje ubožnicama u razdoblju od 13. stoljeća pa sve do kraja Tridentskog koncila 1563. godine bilo izrazito popularno kao jedan od vidova tzv. „laičkog i socijalnog kršćanstva“, obilježenog u prvom redu riječima *caritas et misericordia*, odnosno suosjećanjem s manje uspješnim i sretnim sugrađanima, razumljivo je da su takva darivanja ostavljali oporučitelji obaju spolova, pripadnici svih društvenih staleža, bez obzira na podrijetlo. To, naravno, ukazuje na činjenicu da su takva darivanja bila općeprihvaćen oblik pobožnosti, s jedne strane usmjerene prema spasu vlastite duše, a s druge strane prema izražavanju konkretne pomoći suvremenici oporučiteljâ. U Poreču, gradu od kojih 3.000 stanovnika, to je osobito bilo važno jer je dobro uređena, administrativno vođena i opskrbljena ubožnica bila značajna i zbog važnosti Poreča kao prve postaje na pomorskom putu od Venecije do Bliskog istoka. O velikom broju stranaca raznih zanimanja i interesa, koji su se privremeno nastanili u porečkoj komuni, svjedoči i promatran uzorak od 60-ak oporuka. Naime, analiza ovog uzorka pokazuje da je Poreč u kasnom srednjem vijeku bio jedna od onih istočnojadranskih komuna u kojoj se privremeno ili stalno, na kraće ili duže vrijeme, nastanjivao najveći udio stranaca, migranata i poslovnih ljudi, što na Poreč ukazuje kao na vrlo živu komunu u kasnom srednjovjekovlju. Konačno, treba reći da je spomenuta odluka porečkog komunalnog Vijeća zapravo bila vrlo tipična za razvijeni i kasni srednji vijek na našoj obali Jadrana jer na slične pokušaje poticanja oporučiteljâ da pomognu izgradnju sakralne, karitativno-solidarne ustanove

ili fortifikacija – čime se postizao i osjećaj zajedništva pred raznim ugrozama kao što su kužne epidemije ili osmanski pritisci na dalmatinske komune – nailazimo, primjerice, u Šibeniku (katedrala) i Trogiru (hospital, fortifikacije), a vjerojatno bi buduće analize ukazale na slične pojave i u drugim istočnojadranskim komunama. Ovaj je fenomen bitan i zbog činjenice što pokazuje da, bez obzira na to što je humanizam polako razbijao uske okvire komunalnih autonomija i samodostatnosti, one su još uvijek izražene u kasnom srednjovjekovlju u trenucima pojava kužnih epidemija ili tijekom čestih osmanskih upada u distrikte istočnojadranskih komuna.